

Estado e diversidade lingüística

State and linguistic diversity

Anxo García Ferreiro¹

Universidade de Santiago de Compostela

Sumario: I. Introducción. II. A diversidade lingüística e a súa progresiva diminución. III. O recoñecemento oficial da diversidade lingüística. 3.1 – A evolución da política lingüística. 3.2 – Os poderes públicos e as linguas 3.3 – As relacións entre o Estado e as linguas dende o punto de vista da oficialidade IV. A articulación da convivencia lingüística en Estados plurilingües 4.1 – África. 4.2 – América. 4.3 – Asia. 4.4 – Europa. 4.5 – Oceanía. V. Iniciativas a nivel supraestatal para a pervivencia da diversidade lingüística. VI. Conclusión.

Resumo: Factores de índole social, cultural, demográfico, económico ou político determinan a supervivencia ou extinción dos idiomas pero especialmente estes últimos tiveron unha influencia transcendental na configuración do mapa lingüístico dos últimos séculos. Podemos constatar que apenas existen traballos que sistematicen a situación legal das linguas a nivel global senón que esa información se atopa dispersa en incontables obras e artigos que establecen marcos teóricos aplicables só a un Estado ou unha rexión concreta na maioría dos casos. Por este motivo, nas vindeiras liñas propoñeremos un marco teórico alternativo que axude a clasificar aos estados en función da súa relación coa diversidade lingüística dende o punto de vista da oficialidade e analizaremos algúns exemplos destacados que nos permitirán comprobar que podemos atopar practicamente todas as posibilidades lóxicas ao respecto do recoñecemento dunha ou máis linguas coma oficiais, tanto a nivel estatal como a nivel rexional ou local.

Palabras chave: diversidade lingüística, plurilingüismo, estado, lingua oficial, reparto competencial.

Abstract: Social, cultural, demographic, economic or political factors determine the survival or extinction of languages. Especially the politic factors have had a transcendental influence on the configuration of the linguistic map of recent centuries. We can verify that there are hardly any works that systematize the legal situation of languages at a global level, but that information is dispersed in innumerable works and articles that establish theoretical frameworks applicable only to a specific State or region in most cases. For this reason, in the following lines we will propose an alternative theoretical framework that will help us to classify the states according to their relationship with linguistic diversity and we will analyze some outstanding examples that will allow us to verify that we can find practically all the

¹ Licenciado en Dereito pola Universidade de Santiago de Compostela e máster en Estudos Internacionais e en Profesorado. Membro do Ilustre Colexio de Avogados de Madrid dende 2016 e da Asociación Española de Dereito Aeronáutico e Espacial dende 2018. Durante os últimos anos desenvolveu a súa carreira profesional como avogado especialista no sector do dereito aeronáutico, dedicándose paralelamente á investigación e á publicación de diversos artigos e obras relacionados coa materia. Contacto. <https://es.linkedin.com/in/anxogarciaferreiro/es>.

logical possibilities with respect to the recognition of one or more languages as official, both at the state level and at the regional or local level.

Key words: linguistic diversity, multilingualism, state, official language, competence distribution.

I. Introducción

É por todos coñecido que o desenvolvemento das diferentes linguas do mundo non é idéntico senón que este está condicionado por factores de índole social, cultural, demográfico, económico ou político. Especialmente estes últimos tiveron unha influencia transcendental na configuración do mapa lingüístico dos últimos séculos, fundamentalmente tralo xurdimento do Estado como entidade xurídica, e como consecuencia deles a diversidade lingüística que durante séculos se constituíu arredor dos diferentes pobos e comunidades foi esmorecendo.

Nas últimas décadas, diferentes estados e organismos de carácter internacional están a tomar conciencia da riqueza que supón o mantemento da diversidade lingüística e dos beneficios que as políticas que perseguen estes obxectivos xeran, non só nas comunidades implicadas senón tamén no resto da sociedade, reforzando a convivencia mutua e a paz social.

II. A diversidade lingüística e a súa progresiva diminución

Aínda que é moi dificultoso dar unha cifra exacta, calcúlase que no mundo se falan actualmente entre 6000 e 7000 linguas². En proporción, os continentes que máis linguas aglutinan son Asia, cun 32% do total, e África, cun 30%, seguidas de lonxe por Oceanía (18,5%), América (15%) e Europa (4%). En canto aos Estados, Papúa Nova Guinea constitúese como o país que alberga unha maior cantidade de linguas, contabilizándose unhas 840, seguido por Indonesia (710), Nixeria (524), India (453) e os Estados Unidos (335)³.

Do total de linguas faladas na actualidade, aproximadamente un terzo atópanse seriamente ameazadas; arredor de 1000 delas teñen unicamente entre 100 e 1000 falantes e máis de 400 teñen un número inferior aos 100 falantes. No lado contrario, os falantes nativos de 23 linguas contabilizan máis da metade da poboación mundial⁴.

Tomando en consideración os anteriores datos, resulta evidente que en moitos territorios do planeta convivirán dúas ou máis linguas e que existirá unha relación entre elas, nalgúns casos de igualdade (o que se coñece como contacto de linguas) e noutros de conflito. Na maioría das ocasións é esta última a relación que se manifesta entre as linguas, o que se coñece coma conflito lingüístico, que dende a nosa óptica se pode definir como unha situación de asimetría entre dúas ou máis linguas que comparten un mesmo territorio de tal xeito que a lingua dominante paulatinamente se impón e despraza a lingua dominada, creando unha situación de tensión nos falantes desta última.

Nos casos en que dúas ou máis linguas conviven nun mesmo territorio, a intervención consciente e explícita no seu uso e estrutura vai ser unha constante da historia humana. En palabras de Tovar Llorente, as linguas "son o resultado da vida natural dunha tribo ou pobo, ou poden dun modo repentino cambiar e fixarse por

² NACIONS UNIDAS. *La situación de los pueblos indígenas del mundo*. Departamento de Información Pública, 2010.

³ EBERHARD, David M., SIMONS, Gary F., E FENNING, Charles D. (eds.). (2019). *Ethnologue: Languages of the World*. 22ª Edición. SIL International, Dallas, 2019. Fonte: <http://www.ethnologue.com>.

⁴ *Ibíd.*

obra dun poeta, un político ou un reformador"⁵. A anterior frase permite comprender dun xeito sinxelo o importante papel que o poder político vai a xogar no control de variables fundamentais no contexto dos grupos humanos e, por ende, tamén da súa actividade lingüística.

Os principios e as políticas que os órganos de poder dos Estados ou das rexións plurilingües adoptan, repercuten de maneira salientable na situación sociolingüística das diferentes comunidades que conviven no seu interior. Se ademais existe unha desigualdade demográfica ou socioeconómica evidente entre as devanditas comunidades, a adopción ou a non adopción de medidas en materia lingüística por parte do poder político pode xogar un papel decisivo na supervivencia ou extinción das linguas que teñen un carácter minoritario (empregadas por un pequeno número de falantes) ou que se atopan minorizadas (pese a ser maioritarias en número de falantes, non chegan a desenvolver as mesmas funcións ou rexistros que as outras linguas coas que comparten territorio e que teñen un carácter dominante).

Cando o plurilingüismo carece de recoñecemento oficial ou as medidas adoptadas para garantir a igualdade entre as linguas involucradas son insuficientes, a lingua maioritaria ou maiorizada⁶ rematará por impoñerse inexorablemente nun proceso que atraerá en primeiro lugar problemas de fragmentación social e xeográfica a nivel interno, deseguido a retracción no desenvolvemento das funcións sociais e da estrutura da súa lingua e finalmente o seu abandono en beneficio da lingua maioritaria ou maiorizada⁷.

Esta problemática non é nova, senón que xurdiu fundamentalmente coa formación dos Estados nacionais no século XIX⁸ e a xeneralización deste modelo de organización política. Os novos Estados fundamentáronse ideoloxicamente sobre a necesaria congruencia que debía de existir entre a unidade nacional e a unidade política, provocando un proceso de asimilación cultural das diferentes comunidades presentes no territorio que se expandiu tamén ao dominio da lingua. Así, só unha lingua ostenta a condición de lingua nacional lexítima e representativa do Estado, apoiada e reforzada por un sistema administrativo e educativo comúns, de xeito que pasa a colocarse nunha posición dominante respecto do resto de linguas vernáculas que sofren unha situación de minorización.

A expansión colonial tamén debilitou e destruíu gran parte dos coñecementos tradicionais das diferentes comunidades indíxenas asentadas nos territorios obxecto de colonización, incluíndo en moitos casos as súas linguas, ao impoñérselles os coñecementos e as linguas dos propios colonizadores europeos. Tralo proceso de descolonización, os novos estados resultantes adoptaron en moitas ocasións e de forma mimética o modelo de Estado nacional decimonónico declarando en moitos casos como oficiais as linguas dos colonizadores europeos e relevando a un segundo plano as linguas autóctonas ata tal punto que o inglés, o español, o francés e o

⁵ TOVAR LLORENTE, Antonio. *Universidad y educación de masas (ensayo sobre el porvenir de España)*, Ariel. Barcelona, 1968. p. 7.

⁶ Unha lingua pode ser minoritaria nun territorio e, porén, atoparse maiorizada. Un exemplo disto atopámolo en Paquistán, onde o urdu ostenta a condición de lingua oficial do país pese a ser a quinta en número de falantes (aproximadamente uns 10 millóns).

⁷ BASTARDAS, Albert; BOIX, Emili. *¿Un Estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística*. Ediciones Octaedro. Barcelona, 1994.

⁸ PEREIRA MENAUT, Antonio Carlos. *Política, Estado y Derecho*. Ed. Cóllex. Madrid, 2008. p. 197.

portugués son actualmente as linguas oficiais da maior parte dos estados de América e de África, así coma de importantes zonas de Asia e do Pacífico⁹ ¹⁰.

Os factores económicos, sociais, culturais e demográficos tamén inciden de maneira especial na progresiva diminución da diversidade lingüística pero non cabe ningunha dúbida acerca de que os factores políticos contribuíron e seguen a contribuir de maneira decisiva ao agravamento deste problema. Na actualidade, cerca do 90% dos idiomas atópanse en risco de desaparición nos próximos cen anos e aínda que algúns pobos indíxenas están a lograr a revitalización das súas linguas, na maioría dos casos a situación de desaparición é practicamente irreversible ao non lograr transmitirse dunha xeración á seguinte¹¹. Igualmente, son moitos os gobernos que xa tomaron conciencia desta problemática pero a pesares diso, os poucos recursos que se dedican van destinados a deixar constancia da existencia das devanditas linguas e só unha pequena parte se destina á elaboración de programas de revitalización.

Por todo o exposto, o estudo de casos concretos nos que se produza unha convivencia en igualdade de condicións de diferentes comunidades lingüísticas dentro dunha única estrutura política resulta de grande interese, máxime nun momento histórico caracterizado pola progresiva superación do Estado-nación decimonónico e a aparición de novos actores políticos de gran relevancia como as organizacións internacionais de integración (a Unión Europea, o Mercosur, a ASEAN, a Comunidade Andina, etc.). Estas organizacións cada vez asumen maiores competencias, algunhas das cales gardan estreita relación coa promoción e protección da diversidade étnica, cultural e lingüística.

III. O recoñecemento oficial da diversidade lingüística

O elevado número de linguas existentes contrasta coa cifra de Estados ou territorios soberanos ou con réximes xurídicos especiais. Polo exposto, podemos determinar que a relación entre o Estado e as linguas dista moito de ser biunívoca, sendo practicamente norma xeral, e salvo contadas excepcións, que dentro de cada un deles se fale máis dunha lingua¹².

Ao anterior hai que engadir tamén que, segundo McArthur¹³, dos 232 territorios nos que o autor divide o planeta¹⁴, e sen ter en conta os casos en que se producen solapamentos, o inglés, español, francés e portugués teñen unha importancia especial en 183 deles, ben porque ostentan a categoría de lingua oficial

⁹ En numerosas ocasións, os novos estados manteñen a lingua dos colonizadores como interlingua, especialmente cando dentro das súas fronteiras se empregan habitualmente un gran número de linguas autóctonas, co que resulta conflictivo determinar a utilización dunha ou de outra con carácter xeral por parte das institucións. É o caso da India, onde os estados onde non se fala o hindí deciden empregar o inglés nas súas comunicacións co goberno federal ou o caso de Mozambique, que mantén o portugués coma lingua oficial aínda que o seu número de falantes é moi inferior ao de outras das linguas propias do país.

¹⁰ CRYSTAL, David. *English as a global language*. Cambridge University Press. Cambridge, 1997. p. 4.

¹¹ Como sucede, por exemplo, cunha gran parte das linguas indíxenas de América (o euchee, o pirahã, o hupa, o karuk, o wintu, etc.) ou da rexión de Asia-Pacífico (o pyu, o sulka, o yuri, etc.) cuxos falantes se contan por decenas.

¹² Facemos sempre referencia a linguas empregadas nun territorio ou Estado por nativos. Polo tanto, non se teñen en consideración as linguas que sexan levadas a un territorio por emigrantes.

¹³ MCARTHUR, Tom. *The English Languages*. Cambridge University Press. Cambridge, 1998. p. 54.

¹⁴ Estados e territorios soberanos ou con réximes xurídicos especiais.

de iure ou *de facto*, de lingua cooficial ou teñen un gran peso específico¹⁵. Únicamente os 49 territorios restantes se manterían ao marxe desta preponderancia lingüística.

As linguas que comparten un estatus de oficialidade ou de cooficialidade nos Estados ou nas súas rexións autónomas¹⁶ apenas alcanza ao 5% de todos os idiomas do planeta, aínda que cada vez son máis os Estados que recoñecen como linguas oficiais a todas ou varias das linguas do seu territorio, ben a nivel estatal ou rexional¹⁷.

En definitiva, a porcentaxe de linguas faladas que gozan de recoñecemento oficial por parte dos gobernos ou entidades rexionais e locais é ínfima, xa que o plurilingüismo institucionalizado en moitos casos é visto como unha ameaza dende o punto de vista da identidade nacional¹⁸. Por este motivo, son poucos os Estados que outorgan dereitos de igualdade ás minorías lingüísticas, véndose en ocasións as persoas que os conforman forzadas a converterse en bilingües na lingua dominante. Isto, co paso das xeracións, e tal e como xa analizamos, implica a progresiva desaparición da lingua vernácula.

3.1 – A evolución da política lingüística.

Cando falamos de política lingüística estamos a facer referencia ao conxunto de ideas, normativas e prácticas que se dirixen a regular os comportamentos lingüísticos dunha sociedade ou dun grupo social.

Os poderes públicos dos Estados e rexións plurilingües atópanse con problemáticas similares á hora de planificar a súa política lingüística como pode ser a xestión dos servizos públicos en diferentes linguas oficiais por medio da tradución e interpretación, a revitalización ou apoio de linguas minoritarias cuxo emprego diminúe progresivamente, etc.¹⁹. Neste sentido, o xeito de abordar as mesmas non se mantivo estático ao longo dos anos senón que foi evolucionando paulatinamente; así, dende o final da segunda Guerra Mundial e a nivel global, podemos delimitar tres tendencias ou etapas no desenvolvemento da política lingüística por parte dos poderes públicos dos diferentes Estados²⁰:

A primeira das etapas podemos situala arredor dos anos sesenta, nun contexto de descolonización e xurdimento de novas nación en Asia e África. Caracterízase polo establecemento e consolidación dunha única lingua oficial para o Estado que facilitase a unificación, a modernización e a eficiencia lingüística. A devandita lingua, tal e como xa se explicou, en moitas ocasións é a que trouxeron os colonizadores europeos, establecéndose con independencia do contexto ecolóxico e

¹⁵ En concreto, o inglés tería algún tipo de recoñecemento en 112 territorios, o francés en 54, o español en 27 e o portugués en 12.

¹⁶ No sucesivo entenderase como rexión ou entidade rexional toda unidade territorial inferior ao Estado dotada de competencias de xestión propias e con independencia do seu réxime xurídico: länder (Alemaña), estados federados (EUA, Canadá, etc.), provincias (Arxentina), autonomías (España), cantóns (Suíza), repúblicas, óblasts ou krajs (Rusia), etc.

¹⁷ MARTI, Félix; AMORRORTU, Estibaliz; BARREÑA, Andoni; URANGA, Belen; JUNYENT, Carme; IDIAZABAL, Itziar; JUARISTA, Patxi; ORTEGA, Paul. *Palabras y mundos. Informe sobre las lenguas del mundo*. Icaria Editorial. Barcelona, 2006. p. 140.

¹⁸ ERIKSEN, Thomas "Linguistic Hegemony and Minority Resistance" en *Journal of Peace Research*, vol. 29, núm. 3, 1992. pp. 313-332.

¹⁹ GONZÁLEZ NÚÑEZ, Gabriel; MEYLAERTS, Reine. *Translation and Public Policy: Interdisciplinary Perspectives and Case Studies*. Ed. Routledge. New York, 2017. p. 84.

²⁰ RICENTO, Thomas. "Historical and Theoretical Perspectives in Language Policy and Planning" en *Journal of Sociolinguistics* 4(2):196 – 213, 2000.

sociohistórico do territorio no que se implantaba²¹. Esta circunstancia xa se produciu trala descolonización dos Estados americanos, coa diferenza de que en África se oficializaron algúns dos idiomas propios mentres que en América ningún país o fixo ata tempos moi recentes.

A segunda das etapas abrangue dende os anos sesenta ata comezos dos oitenta e caracterizouse polo xurdimento de novos discursos dende a sociolingüística crítica sobre o fracaso da modernización lingüística e o tratamento igualitario entre linguas. Estes discursos toman conciencia da complexidade das tarefas que se derivan da planificación e a política lingüística e comprenden que o comportamento lingüístico non só se ve motivado ou influído por forzas económicas ou políticas senón sobre todo polas actitudes e crenzas das comunidades de fala e dos seus falantes²².

A terceira das etapas comeza entre finais dos anos oitenta e principios dos noventa, nun contexto de nova orde mundial, migracións masivas, diseminación dunha cultura global e globalización do capitalismo. Xorde neste momento un enfoque ecolóxico das linguas que trata de promover o plurilingüismo, a aprendizaxe de linguas estranxeiras e a concesión de dereitos lingüísticos aos falantes de todas as linguas e todo iso tomando como base as consecuencias do estatus de determinados idiomas maioritarios sobre outras minoritarios e os efectos ideolóxicos e discursivos da difusión do inglés como lingua franca²³.

Como se pode observar, as relacións entre os poderes públicos e os idiomas foron evolucionando nas últimas décadas dende posicións de corte monolingüista ata a necesidade de recoñecer e outorgar protección, en maior ou menor medida, á diversidade lingüística. Con todo, existen notables excepcións a esta tendencia por parte dalgúns estados nos que se percibe unha regresión dende posicións de corte plurilingüista ata outras de carácter monolingüista e que analizaremos en liñas posteriores.

O certo é que no conxunto dos Estados podemos atopar practicamente todas as posibilidades lóxicas ao respecto do recoñecemento dunha ou máis linguas coma oficiais, tanto a nivel estatal como a nivel rexional ou local.

3.2 - Os poderes públicos e as linguas

Para entender de maneira máis axeitada a relación que existe entre os poderes públicos e as linguas, resulta fundamental determinar como paso previo cal é a forma de Estado, é dicir, cómo se organiza ou se articula territorialmente o mesmo²⁴, e en segundo lugar, cal é a entidade que ostenta a competencia sobre a materia e que, polo tanto, vai ter capacidade de decisión á hora de determinar o estatus legal de cada idioma e de adoptar políticas en materia lingüística (medidas de promoción, protección, dereitos, etc).

O reparto competencial na maioría dos Estados ven regulado en termos xerais na súa Constitución ou nas normas de maior rango dentro do seu ordenamento xurídico cando esta non existe e complementábase por medio de outras normas de desenvolvemento. En función do que se determine na normativa sinalada, as competencias relativas á política lingüística poden estar asumidas en exclusividade polo propio Estado, poden ser compartidas entre o Estado e as rexións, poden estar asumidas en exclusividade polas rexións, poden estar asignadas a entes de carácter local, etc.

²¹ FANDIÑO PARRA, Yamith José; BERMÚDEZ JIMÉNEZ, Jenny Raquel. "Planificación y política lingüística en Colombia desde el plurilingüismo. En Defensa de las Humanidades" en *Revista de la Universidad de la Salle*, nº. 69, Bogotá, 2016. p. 142.

²² FANDIÑO PARRA, Yamith José; BERMÚDEZ JIMÉNEZ, Jenny Raquel. *Op. cit.* p. 143

²³ *Ibid.*

²⁴ Pódese dicir que existen tantas formas político-territoriais coma estados pero, a modo de síntese e partindo do modelo de maior centralización, o Estado pode ser unitario centralizado, unitario descentralizado (administrativamente ou políticamente), federal cooperativo, federal dual ou confederal. PEREIRA MENAUT, Antonio Carlos. *Op. cit.* p. 269.

As posibilidades son tantas como número de Estados existen pero, en calquera caso, a administración que asume a titularidade da devandita competencia estará facultada para exercer a política lingüística que considere do seu interese respecto das linguas que se falan (ou non)²⁵ dentro do seu territorio. Polo exposto, determinamos catro rangos nos que se pode clasificar unha lingua en función da maior ou menor relación que esta garda cos poderes públicos:

- **Lingua oficial.** A declaración dunha lingua coma oficial do Estado, rexión ou territorio outórgalle a máis alta protección ao permitírselle a esa lingua o desenvolvemento de todas as súas funcións, sen excepción e en todos os ámbitos da vida pública. En liñas xerais, consideramos que a oficialidade implica o emprego corrente desa lingua nas relacións entre a administración correspondente e os administrados, en todos os instrumentos legais, decisións, contratos e demais actos emanados do Estado, rexión ou territorio e, por extensión, nos seus territorios ou áreas administrativas directas, así coma nos actos de goberno, na administración de xustiza, no ensino público con carácter vehicular, etc. Un exemplo disto atopámolo co francés en Francia e Senegal ou o guaraní en Paraguai. Con carácter xeral, o Estado ou rexión declaran expresamente a oficialidade dunha lingua por medio dun instrumento legal (oficialidade *de iure*) pero non é infrecuente que non se determine a oficialidade de ningunha lingua. Aínda que o Estado non conte cunha lingua oficial *de iure*, sempre existirá *de facto* unha ou varias ás que se lle outorguen as anteriores funcións e que serán consideradas coma oficiais *de facto* por ser obxecto de uso habitual por parte das súas institucións. Sería o suposto do Reino Unido, o cal non estableceu a oficialidade de ningunha lingua, se ben o inglés ostentaría *de facto* esa categoría²⁶, Eritrea, que declara a igualdade de todas as súas linguas pero sen establecer a oficialidade de ningunha, a Arxentina, Dinamarca, China ou os Estados Unidos entre moitos outros.
- **Lingua con recoñecemento legal:** O idioma goza de certo grao de protección, maior ou menor en función do que se determine na normativa aplicable, pero sen chegar a desenvolver plenamente todas as súas funcións. Con carácter xeral, o recoñecemento legal implica actuacións destinadas á promoción do emprego da lingua, ao fomento da súa difusión nos medios de comunicación públicos e privados, á súa ensinanza na escola (habitualmente con carácter optativo) ou á protección, respecto ou tutela no seu ámbito territorial, etc²⁷. pero sen chegar a ser unha lingua de comunicación entre os poderes públicos e os cidadáns con carácter pleno nin desenvolver o resto de funcións que se atribúen ás linguas oficiais. A modo de exemplo, o asturiano goza de recoñecemento legal no Principado de Asturias dende 1998²⁸, recoñecéndosele incluso funcións como a posibilidade de que os cidadáns se

²⁵ A modo de exemplo, Guinea Ecuatorial dotou de carácter oficial ao portugués por cuestión políticas e a pesar de que é unha lingua practicamente descoñecida no país (El País, 2010) e Galicia habilitou a posibilidade de empregar o inglés como lingua vehicular na ensinanza trala aprobación do Decreto 79/2010 de 20 de maio.

²⁶ A única lingua que ten recoñecido legalmente o carácter de oficial dentro do Reino Unido é o galés dentro do territorio de Gales. WELSH LANGUAGE COMMISSIONER. *Official status of the Welsh language*. Consultado o 10/06/2019. Fonte: <http://www.comisiynyddygyraeg.cymru/English/Commissioner/Pages/Official-status-of-the-Welsh-language-.aspx>.

²⁷ Poden recoñecerse todas ou só algunhas delas. O recoñecemento legal pode estenderse a tódalas funcións que o lexislador decida admitir, a excepción do emprego da lingua como vehículo de comunicación oficial dos poderes públicos pois, nese caso, estaríaselle a outorgar un recoñecemento da oficialidade *de facto*.

²⁸ Lei 1/1998, de 23 de marzo, de uso e promoción do bable/asturiano

poidan comunicar aos poderes públicos da comunidade nesa lingua pero sen que en ningún caso o asturiano chegue a ostentar as funcións propias dunha lingua oficial²⁹.

- **Lingua sen recoñecemento legal:** A lingua non existe a ollos dos poderes públicos e, polo tanto, non é obxecto de protección ningunha nin se outorga ningunha clase de dereito aos seus falantes. Non hai ningún tipo de restrición á hora do seu emprego pero os seus falantes non teñen recoñecido o dereito a empregala nas súas comunicacións coa administración, non se promove a súa utilización e difusión a nivel cultural ou educativo nin se lle ofrece ningún tipo de protección ou tutela no seu ámbito territorial. Un exemplo disto atopámolo co idioma tamazight ou rifeño falado en Melilla.
- **Lingua perseguida:** A diferenza do suposto anterior, neste caso o idioma non só non é obxecto de protección nin os poderes públicos recoñecen ningún dereito aos falantes del senón que directamente se aproban medidas destinadas a restrinxir ou a erradicar o seu emprego por percibir aos seus falantes e a súa cultura como unha ameaza para a estabilidade ou unidade do Estado. Este suposto presentouse coas linguas vernáculos de España diferentes do castelán durante a primeira parte da ditadura franquista³⁰, ou co idioma kurdo en Turquía³¹ ata comezos de século, entre outros exemplos, e aínda se segue a experimentar a día de hoxe en diferentes partes do planeta. A teor do exposto, toda entidade política, en tanto que ten que comunicarse cos seus cidadáns, contará sempre *de iure* ou *de facto* cun ou con varios idiomas que terán a consideración de oficiais.

3.3 – As relacións entre o Estado e as linguas dende o punto de vista da oficialidade

A oficialidade outorga a máis alta protección a unha lingua, permítelle desenvolver todas as súas funcións, sen excepción e en todos os ámbitos da vida pública. Consecuentemente, as posibilidades de supervivencia dunha lingua que estea dotada de oficialidade van a ser moi superiores ás de aquelas outras que non contén coa mesma protección.

Dentro dunha entidade política poden existir ou non situacións de recoñecemento legal, non recoñecemento ou persecución de linguas pero en todas elas sempre vai a existir un ou varios idiomas oficiais, ben sexa *de iure* ou *de facto*, e que poden coincidir cunha das linguas vernáculos do seu territorio, con varias delas, con todas ou incluso con ningunha³².

²⁹ Por exemplo, respecto ás publicacións oficiais do Principado, a Lei 1/1998 establece no seu artigo 5.2 que *“si hubieran de surtir efectos frente a terceros, deberán ser publicados obligatoriamente en castellano, sin perjuicio de que puedan serlo también en bable/asturiano.”*

³⁰ *“Primero.-A partir del día primero de agosto próximo, todos los funcionarios interinos de las corporaciones provinciales y municipales de esta provincia, cualquiera que sea su categoría, que en acto de servicio, dentro o fuera de los edificios oficiales, se expresen, en otro idioma que no sea el oficial del Estado, quedarán «ipso facto», destituidos, sin ulterior recurso. (...) Quinto.- Todos los agentes de Inspección y Vigilancia, fuerza de Policía armada y Guardia civil, tanto de la capital como de la provincia, extremarán el celo y la vigilancia para el más exacto cumplimiento de esta disposición y elevarán las denuncias juntamente con el atestado, en el que se recomienda la práctica de información testifical. Gobernación civil de Barcelona”. Decreto de 28 de julio de 1940 estableciendo el uso exclusivo del español en los servicios públicos.*

³¹ ROJAVA AZADI. *Masacres y opresión de los kurdos en la Turquía del siglo XX*. Publicado o 23/04/2018. Fonte. <https://rojvaazadimadrid.org/masacres-y-opresion-de-los-kurdos-en-la-turquia-del-siglo-xx/>

³² *Vid.* nota 25. Outro exemplo sería o caso de linguas introducidas no país por colonizadores e que remataron por asentarse no territorio.

Diversos autores sistematizan as relacións entre linguas oficiais e Estado de diferentes maneiras pero os estudos limitanse a analizar rexións ou estados concretos, sen que se determine xeralmente un marco teórico global. Cotano³³ establece unha clasificación interesante que se circunscribe aos estados europeos, recollida tamén por outros autores, e que consideramos que pode ser ampliada, incorporando unha serie de modificacións, a nivel global. Así, en función da relación que se estableza entre o Estado e as linguas dende a óptica da oficialidade do idioma, tanto *de iure* coma *de facto*, (á marxe de que se estableza un recoñecemento legal), podemos realizar a seguinte clasificación:

1. Monolingüismo estatal: o Estado recoñece so a existencia dunha única lingua no seu territorio, á que outorga o carácter de oficial, sen que as entidades de carácter rexional ou local que o constitúen poidan dotar de oficialidade, de ser o caso, a aquela ou aquelas linguas que se falan no seu territorio. Trátase xeralmente de estados centralizados ou descentralizados unicamente a nivel administrativo nos que a competencia relativa á cuestión lingüística recae sobre o poder central. Pódese manifestar de dúas maneiras:

- a) Monolingüismo estatal real: esta situación prodúcese cando no territorio do Estado efectivamente se fala unha soa lingua e, polo tanto, a relación entre Estado e lingua é biunívoca. Este fenómeno preséntase en moi poucas ocasións e sería o caso de Islandia co islandés, Liechtenstein co alemán, Cuba ou Uruguai co castelán ou Corea do Norte co coreano.
- b) Monolingüismo estatal irreal: esta situación prodúcese cando no Estado conviven varias linguas pero unicamente se recoñece unha delas coma oficial, de maneira que o resto de idiomas non contan, polo xeral, con ningún recoñecemento legal ou incluso nalgunhas ocasións poden chegar a ser obxecto de persecución. Exemplos destacados son o caso de Francia, que so recoñece a oficialidade do francés e non permite o uso oficial do resto de linguas que se falan no seu territorio³⁴, aínda que nos últimos anos lles outorgase certo recoñecemento legal, de Xapón, onde ademais de xaponés se fala o ainu e a familia de linguas ryukyenses, ou de Grecia, onde só se recoñece o grego aínda que tamén se falen outros idiomas como o macedonio, o arromanés ou o pomaco.

2. Plurilingüismo estatal: o Estado recoñece a existencia de varias linguas no seu territorio, outorgando a todas ou a varias delas o carácter de oficial ou permitindo que as entidades de carácter rexional ou local doten de oficialidade a aquela ou aquelas linguas que se falan no seu territorio. Neste caso podemos distinguir tres situacións diferentes:

- a) Plurilingüismo estatal igualitario: o Estado ostenta a competencia en materia lingüística en exclusividade e determina a cooficialidade en todo o seu territorio e en igualdade de condicións de todos ou a maior parte dos idiomas que se falan nel, sen prexuízo de que as súas rexións poidan outorgar certo recoñecemento legal nos seus territorios a outras linguas. A xeito de síntese, o Estado e os cidadáns comunícanse entre si en calquera das súas linguas e con independencia do lugar onde se atopen. Un exemplo disto sería Singapur, que recoñece as catro linguas faladas no seu territorio coma oficiais (inglés, malaio, chino mandarín e tamil), Paraguai (español e guaraní) ou Eritrea (todas as súas linguas).
- b) Plurilingüismo estatal territorial: o Estado ostenta a competencia en materia lingüística en exclusividade e determina a oficialidade de dous ou máis idiomas pero aplicando o principio de territorialidade, é dicir, cada idioma é oficial nun territorio do Estado, sen prexuízo de que as súas rexións poidan outorgar un recoñecemento legal a outras linguas. Deste xeito, en función do lugar no que nos atopemos o idioma oficial variará. Dous exemplos salientables son o caso de Bélxica, que recoñece a oficialidade de tres linguas e se divide en catro rexións

³³ COTANO, Ángela. *Les llengües minoritzades d'Europa*. Ed. Eliseu Climent. Valencia, 2000. pp. 115-118.

³⁴ "La langue de la République est le français" Artigo 2 da Constitución francesa de 1958

lingüísticas conforme á súa Constitución³⁵ e de Suíza, que recoñece catro linguas nacionais (tres delas oficiais) pero na que cada cantón escolle entre elas a súa lingua ou linguas oficiais³⁶.

- c) **Plurilingüismo territorial, rexional ou local:** o Estado ostenta a competencia en materia lingüística de xeito compartido coas rexións ou as entidades locais ou ben son estas últimas as que manteñen a competencia exclusiva sobre a cuestión. Neste caso, o Estado determina a oficialidade dunha soa ou de varias linguas a nivel estatal³⁷ pero permite que as entidades rexionais ou locais recoñezan dentro dos seus territorios a oficialidade ou cooficialidade das outras linguas faladas neles. Exemplos disto serían o caso de España co galego, catalán, valenciano, euskera e aranés, Bolivia co castelán como lingua oficial en todos os niveis pero establecendo a obrigaón de que tanto o goberno plurinacional coma os gobernos departamentais designen unha segunda lingua oficial de entre as orixinarias do país³⁸, ou a Federación Rusa con moitas das súas linguas³⁹.

O feito de que un Estado se recoñeza como plurilingüe non implica que este ofrezca un trato igualitario a nivel estatal ou territorial de todas as linguas que se falan no seu territorio. Deste xeito, cada un dos modelos de plurilingüismo analizados poden á súa vez subdividirse en diferentes categorías tendo en conta os seguintes parámetros:

Plurilingüismo legalmente perfecto: prodúcese cando todas as linguas vernáculas do Estado teñen a consideración de oficiais, ben sexa a nivel estatal como a nivel das entidades territoriais que integran o mesmo (rexionais ou locais) de tal xeito que todos os idiomas gozan dos mesmos ou semellantes dereitos naqueles territorios nos que se falan. Exemplo disto serían Singapur, Suecia ou Irlanda, onde se recoñece a oficialidade de todas as linguas que se falan dentro do seu territorio ou Eritrea, na que *de facto* sucede a mesma situación.

Plurilingüismo legalmente imperfecto: o Estado ou a rexión so recoñecen a oficialidade dalgunhas das linguas faladas no seu territorio, con exclusión de outras ou ben non permiten que as entidades territoriais de carácter inferior doten de oficialidade a algunha das linguas que se falan no seu territorio, de ser o caso. Sería o suposto de Nixeria (plurilingüismo estatal igualitario), que recoñece como oficiais unicamente a nove das súas linguas⁴⁰ pese a que se estima que dentro do seu territorio se falan unhas 516⁴¹, o caso de España (plurilingüismo territorial ou rexional), no que só o galego, euskera, catalán e valenciano gozan de cooficialidade en determinadas comunidades autónomas⁴² mentres que o resto de linguas faladas no territorio, pese a ter nalgunhas ocasións certo recoñecemento legal, carecen de carácter oficial; tamén un suposto deste tipo sería o da Confederación Suíza (plurilingüismo estatal territorial), que recoñece como linguas nacionais de país o alemán, o francés, o italiano e o romanche pero non lle outorga a esta última o

³⁵ «*La Belgique comprend quatre régions linguistiques : la région de langue française, la région de langue néerlandaise, la région bilingue de Bruxelles-Capitale et la région de langue allemande*». Artigo 4 da Constitución de Bélxica.

³⁶ «*Les cantons déterminent leurs langues officielles*» Artigo 70.2 da Constitución federal da Confederación suíza de 1999.

³⁷ Ou directamente non determina a oficialidade de ningunha lingua a nivel estatal aínda que *de facto* unha ou varias ostenten esa condición.

³⁸ Artigo 5 da Constitución de Bolivia de 2009.

³⁹ Coma o chukoto en Chukchia, o osetio en Osetia do Norte, o yakuto en Yakutia, etc. MARTI, Félix et al. *op. cit.* p. 141.

⁴⁰ O edo, efik, adamawa, fulfulde, hausa, idoma, igbo, yerwa kanuri, yoruba e inglés. *Ibid.*

⁴¹ PUCHTA, Herbert; STRANKS, Jeff. *English in Mind*. Cambridge University Press, Cambridge, 2004. p. 63.

⁴² Un caso especial dáse co aranés, que carece de recoñecemento na normativa estatal pero que a lexislación catalá equipara xuridicamente ao catalán.

carácter de oficial a nivel estatal⁴³ ou tamén o caso de Italia (plurilingüismo territorial ou rexional), que ademais de non recoñecer como oficiais a todas as linguas que se falan dentro do seu territorio, outorga uns dereitos moi diferentes a unhas e a outras.

Tal e como se pode observar, a situación das linguas dentro dos Estados plurilingües é moi diversa e se ben se poden definir unha serie de trazos ou características comúns que nos permiten aproximar a realidade de cada Estado a un dos modelos lingüísticos analizados, o certo é que a casuística é moi dispar e cada Estado merece unha análise particular. A continuación analizaremos algúns exemplos que merecen unha especial consideración polas súas particulares características e o seu encaixe na anterior clasificación.

IV. A articulación da convivencia lingüística en estados plurilingües

4.1 - África

A) Eritrea (Estado plurilingüe estatal igualitario legalmente perfecto *de facto*):

En Eritrea fálanse 10 idiomas (tigriña, tigré, afar, saho, kunama, bedawi, bilen, nara, árabe hijazi e dahlik) sendo a primeira delas a lingua maioritaria, falada por un 53% da poboación, o tigré por un 22% e o resto delas por unha porcentaxe inferior ao 10% respectivamente⁴⁴.

O Estado carece de lingua oficial *de iure*. A Constitución de Eritrea do ano 2009 recoñece a igualdade de todas as linguas vernáculos e, polo tanto, ningunha delas ten preeminencia sobre o resto⁴⁵. Segundo a Constitución, todas as linguas nacionais son iguais e o feito de determinar a oficialidade dunha ou de varias delas suporía privilexiar a unhas sobre as outras. Deste xeito trátase de loitar contra a discriminación e garantir o emprego das diferentes linguas do país co obxecto de permitir a transmisión da cultura das comunidades e, en definitiva, desenvolver un sentimento de identidade cultural⁴⁶.

Pese ao anterior, a transposición deste principio de igualdade á realidade é bastante máis complexa do que parece: algunhas linguas acaban situándose de facto nunha posición superior ao resto, como sucede co tigríña, mentres que outras aínda son pouco coñecidas, como sucede co dahlik.

Para axilizar as tarefas administrativas, o Estado estableceu tres linguas de traballo: o tigríña o árabe e o inglés (que non é lingua nacional⁴⁷ pero que se emprega polo seu carácter de lingua internacional) pero a nivel rexional as outras linguas vernáculos son tamén empregadas a nivel oral polos órganos administrativos e as disposicións emanadas destes tamén se emiten na lingua da rexión.

En canto ao sistema escolar, todas as linguas nacionais son ensinadas durante os primeiros anos de escolarización de xeito que os nenos son escolarizados na súa lingua materna, con independencia do tamaño da poboación e o número de falantes, e ademais ensínaselles tamén tigríña ou árabe. A situación cambia no ensino secundario, onde o tigríña e o inglés gañan prominencia situándose como únicas linguas de ensinanza.

Como consecuencia destas políticas educativas, na actualidade non existen rexións propiamente monolingües senón que prevalece o bilingüismo e en moitas ocasións tamén o multilingüismo⁴⁸.

⁴³ Artigo 70.1 da Constitución federal da Confederación suíza de 1999.

⁴⁴ SIMEONE-SENELLE, Marie-Claude. *Les langues en Erythrée*. Chroniques yéménites. 2000. p.9. Consultado o 14/06/2019. Fonte: <https://journals.openedition.org/cy/39#quotation>.

⁴⁵ "The equality of all Eritrean languages is guaranteed" Artigo 4.3 da Constitución de Eritrea de 2009 na súa versión en inglés.

⁴⁶ SIMEONE-SENELLE, Marie-Claude. *Op. cit.*

⁴⁷ Consideramos como lingua nacional ou local aquela que é vernácula dun territorio en contraposición ás linguas coloniais, traídas dende fora do territorio.

⁴⁸ SIMEONE-SENELLE, Marie-Claude. *Op. cit.*

Se ben en África outros países adoptaron medidas relativamente similares, esta política de defensa e ensinanza das culturas e as linguas vernáculas levada a cabo polo Estado de Eritrea é pouco ordinaria e permite en gran medida o mantemento da riqueza lingüística e cultural do país.

B) Senegal (Estado monolingüe irreal *de iure*):

A realidade de Senegal é bastante similar á de outros estados africanos en tanto que no seu territorio se falan unhas 27 linguas vernáculas das cales unhas 20 se atopan codificadas⁴⁹.

No momento no que este país se independizou o francés foi a lingua que se designou como oficial, seguindo o exemplo de outros estados africanos e pese a non ser lida nin falada pola maioría dos cidadáns, por considerarse como a máis operativa de todas no curto prazo e esa previsión mantívose incluso trala reforma constitucional do ano 2001. Así, o artigo 1 do novo texto constitucional do país establece de xeito literal que “a lingua oficial da República do Senegal é o francés” (trad.) o que significa que este idioma domina todo o espazo político e socioeconómico, situándose como a lingua exclusiva do goberno⁵⁰, o parlamento, a administración pública, os tribunais, a ensinanza en todos os niveis, os medios de comunicación, etc. Deste xeito, podemos sinalar que o Senegal se cualificaría coma Estado monolingüe irreal.

Con todo, a Constitución de 2001 vai a establecer a continuación un listado de linguas nacionais, é dicir, vernáculas do país, recollendo como tales o diola, o malinké, o pulaar, o seereer, o soninké, o wolof e calquera outra lingua nacional que sexa codificada⁵¹. Esta previsión non fai outra cousa que recoller o xa disposto no Decreto presidencial nº71566 de 1971, que vai a outorgar o estatus de lingua nacional ás seis mencionadas. Co paso do tempo, e unha vez codificadas, outras moitas linguas⁵² se irían sumando a unha lista que, en definitiva, non aparelha ningún tipo de recoñecemento de dereitos específico.

As linguas locais son empregadas xunto co francés por parte dos funcionarios da administración nas súas comunicacións orais e, en caso de non coñecer a lingua do territorio, poden contar coa presenza dun interprete que lle traduza ao francés e viceversa. En canto á documentación escrita, toda se atopa redactada na lingua oficial do país pero fanse traducións aproximadas ás linguas nacionais.

En canto á escola, as primeiras linguas nacionais non puideron comezar a ensinársese ata finais dos anos 70 dado que aínda estaban funcionando as comisións encargadas de elaborar os seus alfabetos oficiais e as terminoloxías senegalesas, e a ensinanza limitábase aos primeiros anos da escolarización. Non será ata 2002 cando a ensinanza bilingüe en francés e no idioma local comecen a aplicarse durante a escola primaria en todos os departamentos do país, pero en 2008 esta experiencia vai deixar de aplicarse por falta de vontade política.

A situación parece mellorar no futuro, sobre todo trala sinatura en 2013 por parte do primeiro ministro dun documento relativo ao sector da educación e da formación no que se recolle a vontade de desenvolver progresivamente o emprego das linguas nacionais no sistema educativo, máis alá da simple alfabetización. É unha grande tarefa para un país no que, actualmente, a alfabetización apenas supera o 50% segundo o Instituto de Estatística da UNESCO.

⁴⁹ ELAN (École et langues nationales en Afrique). *Senegal*. Consultado o 10 de xuño de 2019. Fonte: <http://www.elan-afrique.org/quelles-actions-menees-page/senegal>

⁵⁰ A modo de exemplo, conforme o artigo 28 da Constitución (2001) todo candidato á presidencia da República debe saber ler e escribir en lingua francesa pero non en ningunha das outras linguas do país.

⁵¹ « *Les langues nationales sont le diola, le malinké, le pular, le sérère, le soninké, le wolof et toute autre langue nationale qui sera codifiée* » Artigo 1 apartado 2 *in fine* da Constitución da República do Senegal de 2001.

⁵² Concretamente o hasaniya, o balant, o laala, o mankaaň, o noon, o manjaku, o oniyan, o mëniki, o ndut, o bayot, o paloor, o guñun, o kanjad, o jalunga e o saafi-saafi (Elan)

4.2 - América

A) Arxentina (Estado plurilingüe territorial ou rexional legalmente imperfecto *de facto*)

Existe unha tendencia equivocada a considerar que na República Arxentina, así coma en moitos dos Estados americanos, unicamente se fala o español; non obstante, moitas das linguas precolombinas aínda subsisten e son faladas en maior ou menor medida por nativos de ditos territorios. Segundo o último censo realizado polo *Instituto Nacional de Estadística y Censos* de Arxentina (2010), 955.032 persoas recoñécense coma descendentes ou pertencentes aos pobos orixinarios e aínda que non existen estatísticas sobre qué porcentaxe deles falan as linguas desas culturas nin o número de idiomas que existen no país, pódense estimar nuns 24, ao que hai que engadir as diferentes variedades dialectais dalgúns deles. Entre todos eles hai cinco predominantes que son o guaraní, o mapuche, o quechua, o toba-qom e o wichí.

Cunha poboación bastante homoxénea no plano lingüístico, dominado polo castelán coas características dialectais propias do país, a política lingüística adoptada polo goberno arxentino mantense na non intervención. Na versión vixente e reformada da Constitución da Nación Arxentina de 1853, e a diferenza do que sucede noutros textos de idéntica índole en outros países, non se fai referencia ningunha á oficialidade dunha ou varias linguas para o conxunto da federación; en consecuencia, enténdese que a Arxentina se constitúe coma un Estado federal sen lingua oficial *de iure*, sen prexuízo de que as diferentes provincias federais poidan determinar a oficialidade do idioma ou idiomas que consideren, se ben o español ostentaría de facto a devandita condición.

A única referencia que a Constitución fai respecto da política lingüística é a recollida no artigo 75 apartado 17 *ab initio*, introducido trala reforma de 1994, ao indicar que corresponde ao Congreso e ás provincias determinar o recoñecemento da preexistencia étnica e cultural dos pobos indíxenas arxentinos e garantir o respecto á súa identidade e o dereito a unha educación bilingüe e intercultural. Pese a iso, non se adoptou a nivel estatal ningunha medida para garantir a súa aplicación, a excepción da creación dunha comisión nacional específica encargada dos asuntos indíxenas, que en certa medida trata de garantir que esa educación bilingüe se leve a cabo.

Outros textos legislativos aprobados tanto con anterioridade coma con posterioridade á reforma constitucional regulan en certa medida o papel que as linguas indíxenas van a ter no sistema educativo, sendo estas as únicas normas de carácter federal que se pronuncien sobre materia lingüística e que, en todo caso, non van a ter como obxectivo principal a conservación das linguas autóctonas ou indíxenas senón tratar de facilitar a integración destes pobos á "cultura nacional"⁵³. Neste sentido, podemos destacar a Lei Federal de Educación de 1993⁵⁴, cuxo artigo 34 directamente concibe a elaboración de programas de fortalecemento das linguas e culturas indíxenas coma un instrumento de integración ou o Acordo marco para a ensinanza das linguas de 1998, que recoñece a complexidade lingüística do país e a necesidade de adoptar programas de alfabetización en lingua materna para os falantes que non teñen o español como primeira lingua⁵⁵.

O feito de que o Estado manteña unha política de non intervención nos asuntos lingüísticos non contrasta en xeral coa posición adoptada por algunhas das provincias federais, que lexislaron no sentido de outorgar certo recoñecemento legal ás linguas vernáculas do seu territorio pero sen entrar en maiores precisións. En xeral, as Constitucións das mesmas gardan moita similitude coa Constitución federal en tanto que unicamente abordan a cuestión lingüística dende o punto de vista da educación

⁵³ De tal xeito que a alfabetización na lingua materna ten como obxectivo que o alumno pase máis facilmente ao castelán unha vez chegue ao estudo secundario.

⁵⁴ Lei Federal de Educación nº 24.195 de abril de 1993.

⁵⁵ Artigo 5 do Acordo marco para a ensinanza das linguas de 7 de maio de 1998.

bilingüe para os membros das comunidades indíxenas (nunca para o resto de cidadáns) e cun fin último de integración.

A única excepción atopámola na provincia de Corrientes, que declarou ao guaraní correntino coma idioma oficial xunto co español por medio da Lei provincial nº5598 de 2004, incorporándoo á educación pública e adoptándose paralelamente medidas de promoción desa lingua, así coma de conservación e difusión da súa literatura.

B) Paraguai (Estado plurilingüe estatal igualitario legalmente imperfecto *de iure*)

A República do Paraguai acolle no seu interior arredor de vinte linguas autóctonas, se ben a maioría da súa poboación ten como lingua materna o guaraní, o castelán ou ambas. O castelán é a lingua predominante no medio urbano mentres que o guaraní e a lingua maioritaria das zonas rurais do país pero en calquera caso, a porcentaxe de poboación que emprega unha ou outra lingua é bastante similar, con predominancia desta última. Como consecuencia desta realidade, Paraguai recoñece ao castelán e ao guaraní como linguas oficiais. Este feito convérteo no único país de toda América que recoñece unha lingua amerindia coma oficial a nivel estatal.

Xa a actualmente derogada Constitución de 1967 recoñeceu no seu artigo 5 a oficialidade das dúas linguas, que se mantivo unha vez aprobada a nova Constitución de 20 de xuño de 1992. Conforme ao seu artigo 140, Paraguai defínese coma un país pluricultural e bilingüe que recoñece a oficialidade do castelán e do guaraní e tamén a condición de patrimonio cultural do resto de linguas faladas no país⁵⁶.

Constitucionalmente ambas linguas sitúanse nun plano de igualdade xurídica pero na práctica o castelán era maioritariamente empregado nas situación máis formais mentres que o guaraní se atopaba e se segue a atopar minorizado, utilizándose fundamentalmente nas comunicacións informais. Froito desta situación, o goberno vai a promulgar no ano 2010 unha lei⁵⁷ (a *Ley de lenguas*) que ten coma obxectivo fundamental non só dotar aos cidadáns de dereitos lingüísticos equiparables en ámbalas dúas linguas (a nivel da administración, dos medios, da ensinanza, da xustiza pu do traballo) senón tamén corrixir en certa medida a situación de desigualdade que de facto existe entre as dúas linguas oficiais.

En canto ao primeiro obxectivo, os artigos 9 e 10 da Lei de linguas resultan fundamentais en tanto que outorgan dereitos individuais a todos os cidadáns (a empregar as dúas linguas oficiais tanto no oral como no escrito nas comunicacións cos poderes públicos, recibir información oficial en ambas linguas, prohibición da discriminación por motivos lingüísticos, etc.) e tamén colectivos (programa de instrución bilingüe en todo o sistema educativo nacional, dispoñer de sinalización en ámbalas dúas linguas oficiais, beneficiar a presenza de ambos idiomas de maneira equitativa nos medios de comunicación, etc)

En relación ao segundo obxectivo, a lei deu lugar á creación tanto da Secretaría Nacional de Políticas Lingüísticas coma da Academia da Lingua Guaraní, encargándose esta última da política de normativización da lingua guaraní e tamén da súa normalización en todos os niveis. Este obxectivo resulta fundamental nun contexto no que o español exerce un dominio case exclusivo no ámbito administrativo, na escola, nos medios de comunicación e en xeral en todos os aspectos da vida pública. De momento é demasiado pronto para coñecer os resultados desta nova política pero é probable que logre revertir co paso do tempo a anterior situación.

Non podemos esquecer que no territorio paraguaio existen tamén outras moitas minorías lingüísticas e, se ben a Lei de linguas non as dota de carácter oficial

⁵⁶ Artigo 140. " 1) *El Paraguay es un país pluricultural y bilingüe. 2) Son idiomas oficiales el castellano y el guaraní. La ley establecerá las modalidades de utilización de uno y otro. 3) Las lenguas indígenas, así como las de otras minorías, forman parte del patrimonio cultural de la Nación*". Constitución da República do Paraguai de 20 de xuño de 1992.

⁵⁷ Lei nº4251 de 29 de decembro de 2010 sobre as linguas.

nos territorios nos que son falados, esta si lles outorga recoñecemento legal, garantindo unha serie de dereitos aos seus falantes como son o propio de coñecer e empregar a súa propia lingua, a prohibición de toda discriminación por cuestión lingüísticas ou o dereito a recibir unha educación formal na súa lingua materna⁵⁸.

Por todo o exposto, podemos afirmar que Paraguai se constitúe nun Estado multilingüe estatal igualitario legalmente imperfecto no que a oficialidade do español e do guaraní se determina a nivel estatal, sen que as entidades territoriais inferiores teñan capacidade para decretar a oficialidade de outras linguas distintas ás anteriores, aínda que si poidan outorgarlles certo recoñecemento legal.

4.3 - Asia

A) China (Estado plurilingüe territorial ou rexional legalmente imperfecto *de facto*)

China constitúese nun Estado sen lingua oficial *de iure* aínda que de facto o chinés mandarín ocuparía ese lugar. A Constitución da República Popular de China de 1982 non outorga o carácter de oficial a ningunha lingua e a única referencia que se fai á cuestión recóllese no artigo 19.5, que dispón que “o Estado alenta o emprego, a escala nacional, do mandarín” (*trad*). Tampouco a normativa aprobada con posterioridade fai referencia ningunha ao carácter oficial do mandarín pero cualifican esta lingua escrita en caracteres chineses normalizados como o idioma común nacional. De facto, tanto a Constitución como a lexislación recoñecen a preponderancia desta lingua a escala estatal sobre o resto de idiomas falados no territorio do país e que se estiman nuns 302⁵⁹.

Unha norma de especial importancia na materia é a Lei sobre a lingua e a escritura común nacionais aprobada o 31 de outubro do 2000 e que se cualificará como a primeira lei lingüística da historia de China. Entre os obxectivos da lei destaca o da promoción da normalización da lingua e a escritura común, alentando o crecemento do seu emprego na esfera social. Deste xeito, o texto sitúa o mandarín nunha posición privilexiada incluso naqueles territorios nos que esta lingua tan sequera se fala. Ao longo dos seus 28 artigos, a lei regula o emprego do mandarín na educación, a administración pública, os medios de comunicación ou as TIC entre outros moitos ámbitos.

En canto ao resto de linguas do país, a mencionada lei outorga no artigo 8 o dereito a empregalas con total liberdade e fai referencia á Lei sobre a autonomía das rexións étnicas de 1984, cuxo artigo 21 outorga ás prefecturas, rexións, cantóns ou distritos autónomos a posibilidade de recoñecer a oficialidade da lingua ou linguas correntes no seu interior en concerto coa “lingua e escritura comúns nacionais”. Como consecuencia do anterior, algunhas rexións estableceron o emprego conxunto de outras linguas locais xunto co mandarín⁶⁰.

De calquera xeito, e pese ao que se establece nos textos, a autonomía teórica concedida ás diferentes rexións e a que na práctica é consentida polo goberno do Estado varían moito. Isto tamén se manifesta no tocante ás linguas minoritarias de maneira que, se ben legalmente se lles garanten toda unha serie de dereitos, na práctica estes son xeralmente incumpridos⁶¹.

Existen tamén minorías étnicas que son obxecto de control férreo por parte do goberno estatal e que sofren incluso persecución, afectando as restricións tamén ao emprego das súas linguas vernáculas. O exemplo máis dramático atopámolo co pobo uigur, cuxos cidadáns son controlados masivamente polas autoridades estatais e internados nos chamados campos de reeducación se amosan signos de deslealdade

⁵⁸ *Ibíd.* Artigos 9 e 12.

⁵⁹ EBERHARD, David M. *et al. Op. cit.*

⁶⁰ Por exemplo na rexión autónoma do Tíbet o tibetano ten carácter oficial. O mesmo sucede co mongol na rexión autónoma de Mongolia interior, se ben nas dúas o mandarín tamén se emprega a nivel institucional.

⁶¹ RAMSEY, Robert. *The languages of China*. Princeton University Press. Princeton, 1987.

ás autoridades. Actos como a apertura de escolas en lingua uigur poden supoñer acabar en prisión⁶².

B) India (Estado plurilingüe territorial ou rexional legalmente imperfecto *de iure*):

A India é unha república federal que se constitúe por 29 estados federais e sete territorios federais. Dentro das súas fronteiras atópanse catalogadas aproximadamente 450 linguas, se ben se estima que o número pode ser aínda moi superior.

De facto non existe ningunha lingua franca que sirva como canle de comunicación entre todos os cidadáns do país. Mentres a India permaneceu baixo o dominio colonial británico o inglés ocupaba esa posición. Non obstante, no momento en que o país acadou a súa independencia, en 1947, os seus líderes trataron de unir aos cidadáns de todas as rexións por medio dunha linguaxe común e universal. Se ben non tiña un dominio claro sobre os outros idiomas falados na India, dende un principio escolleuse ao hindi coma lingua franca en detrimento do inglés que traía reminiscencias dun recente pasado colonial. Todo apunta a que a intención dos gobernantes do país non era a de crear un estado monolingüe senón a de promover unha lingua panindia, diferente á dos colonizadores, que servise para que todos os cidadáns do país se puideran comunicar entre si.

A Constitución india dedica un apartado enteiro á regulación da oficialidade das linguas tanto a nivel da federación coma dos estados e territorios que a integran, articulándose un réxime complexo e particular. Por medio do artigo 343 estableceuse a oficialidade do hindi transcrito en alfabeto devanagari en todo o territorio da Unión, colocando a esta lingua vernácula nunha posición privilexiada respecto das outras linguas faladas no país. Este artigo dispuxo un período transitorio de 15 anos durante os que o inglés continuaría a ser lingua oficial do país en tanto non se completase a transición ao hindi.

Aínda que na Constitución se recolle a oficialidade exclusiva do hindi a nivel estatal unha vez finalizado o período de transición establecido, finalmente o estatus do inglés prorrogouse ata a actualidade. Son numerosos os estados nos que o hindi apenas se fala ou directamente non ten presenza ningunha e que, polo tanto, non o recoñecen coma lingua oficial a nivel interno nin tampouco nas súas comunicacións co goberno da Unión. O feito de que esta lingua se tratase de establecer como lingua franca provocou unha grande oposición nestes territorios, que se opuxeron fortemente ao que eles consideraron coma unha imposición de hindi. Isto impediu a transición do inglés a esta lingua en moitos dos territorios e a consecución do establecemento pleno dun único "idioma nacional" coma lingua franca.

Tendo en conta a anterior problemática, nos anos posteriores á aprobación da Constitución promulgáronse novas leis que desenvolveron o réxime xurídico das linguas oficiais. Destaca en primeiro lugar a Lei sobre as linguas oficiais de 1963, que ampliará o período de emprego do inglés unha vez expirado o prazo constitucionalmente previsto en tanto que os gobernos de todos os estados non adopten resolucións abandonando o emprego do inglés e designando o hindi como lingua oficial nas súas comunicacións coa Unión, o cal ata o momento non se produciu. A esta lei seguiu a Lei sobre os textos autorizados de 1973, adoptada co fin de permitir a tradución das leis federais a outras linguas diferentes do hindi e recollidas no anexo VIII da Constitución⁶³.

En 1976 a Lei de 1963 foi completada coa aprobación do Regulamento sobre as linguas oficiais, que vai a establecer nos seus artigos 2 e 3 o réxime aplicable á lingua empregada nas comunicacións entre calquera das administracións centrais da

⁶² BBC. *¿Por qué tenemos que salvar a las lenguas en peligro de extinción?* 19 de xuño de 2014. Consultado o 10 de xuño de 2019. Fonte: https://www.bbc.com/mundo/noticias/2014/06/140613_cultura_lenguas_muertas_mz.

⁶³ Assamese, bengalí, bodo, dogri, gujarati, hindi, kannada, kashmiri, konkani, maithili, malayalam, manipuri, marathi, nepalí, oriya, punjabi, sánscrito, santali, sindhi, tamil, telegú e urdu.

Unión e os diferentes estados federados e territorios. Deste xeito, establécense tres rexións ás que se van a adscribir os diferentes estados en función de si as comunicacións se realizarán sempre en hindi (Rexión A), maioritariamente en hindi (Rexión B) ou sempre en inglés (Rexión C). Este réxime, con lixeiras modificacións, é o que aínda se mantén na actualidade de xeito que, pese aos esforzos realizados por parte do goberno da Unión, podemos constatar a imposibilidade de substituír o inglés polo hindi como lingua franca, sobre todo en función da oposición dos estados do sur do país nos que se falan linguas dravídicas.

No tocante ao resto de linguas rexionais, os artigos 345 e 347 da Constitución habilitan aos diferentes estados a adoptar como lingua oficial aquela ou aquelas empregadas no seu interior con carácter xeral. Cada estado vai a determinar de maneira independente a lingua ou linguas que dentro do seu territorio terán carácter oficial, que poden coincidir ou non coas linguas oficiais da Unión.

Neste sentido, tal e como xa se mencionou, a Constitución incorpora un anexo VIII no que se recolle unha lista de 22 linguas que se cualifican coma “idiomas constitucionais”, que gozan de determinado recoñecemento a nivel da Unión⁶⁴, e que poderán ser adoptados polos diferentes estados como lingua oficial. Isto non impide que as rexións non poidan establecer a oficialidade de outras linguas diferentes das constitucionais pero para iso ten que existir unha substancial proporción da poboación dentro do Estado que se manifeste a favor de tal recoñecemento, co que na práctica se dificulta o recoñecemento da pluralidade lingüística interna. Ata o momento, 35 idiomas obtiveron a consideración de idioma oficial ou cooficial dun estado, un número superior ás 22 linguas constitucionais⁶⁵.

A teor do establecido no texto constitucional e a normativa de desenvolvemento, podemos sinalar que a India se constitúe nun Estado plurilingüe territorial ou rexional legalmente imperfecto que recoñece a oficialidade de dúas linguas a nivel estatal, o hindi e o inglés, pero na que cada estado ou territorio vai a escoller entre esas dúas a súa lingua de comunicación coas autoridades centrais e tamén a nivel interno a oficialidade do idioma ou idiomas que considere conforme a súa propia normativa.

C) Israel (Estado monolingüe irreal *de iure*):

Israel constitúese dende o ano 2018 nun Estado monolingüe irreal ao recoñecerse unicamente o hebreo como lingua oficial e a pesar de que o árabe é lingua corrente dunha parte importante da poboación do país.

O Estado de Israel carece dunha Constitución formal en tanto que dende a súa creación en 1948 non se conseguiu chegar a un acordo que posibilitase a súa adopción. Mentres non se aproba un texto formal e unitario, Israel réxese por un conxunto de leis fundamentais que regulan aspectos concretos relativos á organización institucional do Estado, a economía ou os dereitos e liberdades fundamentais entre outras cuestións. A última das leis fundamentais aprobadas vai a introducir cambios en materia de política lingüística que, se ben na práctica non modifica en grande medida o sistema vixente ata o momento, vai a modificar completamente os principios que rexen esta cuestión dende a creación do Estado de Israel.

No ano 1922, cando aínda a rexión sobre a que se asenta o actual Estado de Israel se atopaba baixo mandato británico, promulgouse unha orde que determinaba a oficialidade dos idiomas inglés, hebreo e árabe no seu territorio, linguas nas cales deberían de ser publicados todos os actos e disposicións emanados tanto do goberno

⁶⁴ Por exemplo, no relativo á tradución das leis federais ou a posibilidade de contar cun representante na Comisión parlamentaria encargada do relativo ás linguas oficiais.

⁶⁵ Un exemplo atopámolo no Estado de Puducherry, onde ademais do tamil e do malayalam (linguas constitucionais do anexo VIII), o francés tamén ten recoñecido o estatus de oficial.

da rexión coma das autoridades municipais e locais, e habilitándose tamén o emprego de todas elas nos debates co Consello lexislativo⁶⁶.

Tralo xurdimento do Estado de Israel, a devandita norma mantívose en vigor pero introduciuse unha importante modificación por medio dunha nova orde⁶⁷ que eliminou a consideración do inglés como lingua oficial. Dende ese momento, tanto o hebreo coma o árabe mantivéronse como linguas oficiais de Israel aínda que de facto a segunda delas tería unha posición secundaria⁶⁸.

A partir do 19 de xullo de 2018, e trala aprobación da última das leis fundamentais⁶⁹, o árabe deixou tamén de ser considerada coma lingua oficial de Israel. O Estado convértese, polo tanto, en monolingüe irreal, aínda que a lei garante a conservación por parte desta lingua de todos os beneficios dos que gozaba anteriormente. En definitiva, se ben na práctica non existe ningunha variación respecto á situación preexistente, o certo é que a aprobación desta norma marca unha clara diferenza respecto das directrices da política lingüística que ata o momento estaba vixente.

4.4 - Europa

A) Bélxica (Estado plurilingüe estatal territorial legalmente imperfecto *de iure*)

Bélxica constitúese nun Estado plurilingüe estatal territorial legalmente imperfecto ao recoñecerse a oficialidade das principais linguas faladas dentro seu territorio (flamenco, francés e alemán) pero con aplicación do principio de territorialidade, é dicir, cada unha das tres comunidades constitúese en monolingüe⁷⁰, coas excepcións que veremos a continuación.

Trala independencia do país en 1830, cando se escinde do Reino Unido dos Países Baixos, o francés vai a constituírse na lingua oficial dun Estado que nas súas orixes se definirá como unitario, pese a que constaba de dúas partes económica e culturalmente diferentes e a que a maioría da poboación falaba neerlandés na súa variedade flamenca. Froito da oposición dos flamencos a esta situación, en 1880 o emprego do neerlandés comezará a facerse oficial e en 1898 promulgarase a coñecida como Lei de Igualdade⁷¹ que vai dispoñer que todas as leis do Estado serán votadas, sancionadas, promulgadas e publicadas en lingua francesa e neerlandesa. A nivel municipal, o censo contaba cantos habitantes falaban francés, neerlandés ou alemán e o municipio organizábase ou ben na lingua da maioría ou ben en ambas, pero isto foi fonte de numerosos conflitos en tanto que orixinou un aumento dos pobos francófonos e bilingües.

Coa aprobación da Lei de 31 de xullo de 1921 trázase unha fronteira lingüística administrativa que divide o país en tres rexións de tal xeito que as municipalidades do norte (flamencas) deben empregar oficialmente e en exclusividade dende ese momento o neerlandés flamenco e as municipalidades do sur (valonas) o francés, establecéndose un réxime diferente para a rexión bilingüe de Bruxelas.

As últimas grandes modificacións foron introducidas coas reformas constitucionais dos anos 70 e 80 que transformaron a organización político-territorial do Estado, pasando de unitario a federal, e consolidaron o sistema de fronteiras lingüísticas. Nos anos previos, os flamencos reclamaron unha maior autonomía

⁶⁶ Artigo 82 da Orde do Consello de Palestina (1922)

⁶⁷ Artigo 15 da Orde sobre o dereito e a administración nº1 5708-1948

⁶⁸ A modo de exemplo, para obter a nacionalidade israelí era necesario demostrar unicamente coñecementos de hebreo. Tamén as leis do Parlamento eran sempre promulgadas en hebreo.

⁶⁹ Lei fundamental do Estado-nación xudeu de 2018 (trad.): 4.1 O idioma do Estado é o hebreo. 4.2 O idioma árabe ten un estatus especial no Estado; A regulación do uso do árabe nas institucións estatais ou por eles establecerase na lei. 4.3 Esta cláusula non dana o estatus outorgado ao idioma árabe antes de que esta lei entrara en vixencia.

⁷⁰ A modo de exemplo, o neerlandés flamenco non goza de estatus oficial na Comunidade francesa de Bélxica.

⁷¹ *Loi Coremans-De Vriend du 18 avril 1898*

cultural mentres que os valóns defendían unha maior autonomía económica que fomentase a súa industria, así como a adopción de medidas que garantisen unha maior representatividade dentro do futuro Estado. Froito desas negociacións articulouse o complexo sistema federal belga que distingue por unha parte tres comunidades lingüísticas (Comunidade francesa, Comunidade flamenca e Comunidade xermanófono) por outra parte tres rexións federais (Rexión flamenca ou Flandes, Rexión valona e Rexión de Bruxelas-Capital), que non se superpoñen ás anteriores, e catro rexións lingüísticas que na práctica serán as que delimiten as fronteiras das Comunidades.

As Rexións teñen unha base territorial mentres que as Comunidades tecnicamente designan a un conxunto de persoas con independencia do lugar no que vivan⁷². A pesar diso, o artigo 4 da Constitución belga estableceu unhas fronteiras implícitas para as diferentes Comunidades e que seguen as das catro rexións lingüísticas⁷³. Tanto as Rexións como as Comunidades contan cun goberno e un parlamento propios e cada unha delas asume unha serie de competencias, recaendo nas segundas todas as relativas ao emprego das linguas.

Conforme ao reparto de competencias constitucionalmente establecido⁷⁴, as Comunidades terán a facultade de regular por decreto ou lei⁷⁵ o emprego das linguas nos seguintes ámbitos: i) materias administrativas, ii) a ensinanza nos establecementos creados, subvencionados ou recoñecidos polos poderes públicos, iii) as relacións sociais entre os empregados e o seu persoal, así coma os actos e documentos das empresas que sexan requiridos pola lei e os regulamentos.

En canto ao resto de linguas e dialectos falados no Estado belga, as mesmas carecen dun recoñecemento oficial completo e a regulación das mesmas é asumida polas diferentes comunidades. Deste xeito, a Comunidade francesa de Bélxica recoñece varias linguas como "linguas rexionais endóxenas"⁷⁶ que se ben non son admitidas no contexto de actos oficiais, trala aprobación do decreto do 24 de decembro de 1990⁷⁷ pasaron a adquirir certa protección, promovéndose o seu uso como ferramenta de comunicación e o seu estudo científico. A Comunidade neerlandesa e a Comunidade xermana tamén contan con regulación específica no que atinxe ás linguas e dialectos falados no seu interior.

B) Francia (Estado monolingüe irreal *de iure*)

Francia constitúese nun Estado monolingüe irreal ao recoñecerse unicamente o francés como a lingua oficial de todo o país, e iso pese a que dentro de mesmo se

⁷² Dicimos tecnicamente porque a Comunidade francófona amosa unha concepción persoal do federalismo, subvencionando actividades culturais das minorías francófonas de Flandes mentres que a Comunidade flamenca amosa unha concepción territorial do federalismo, o que se pode ver no control que exercen sobre as escolas francófonas presentes no seu territorio.

⁷³ "*La Belgique comprend quatre régions linguistiques : la région de langue française, la région de langue néerlandaise, la région bilingue de Bruxelles-Capitale et la région de langue allemande. Chaque commune du Royaume fait partie d'une de ces régions linguistiques.*" Artigo 4 da Constitución de Bélxica.

⁷⁴ Artigos 4, 129 e 130 da Constitución de Bélxica.

⁷⁵ Cando a regulación afecte a municipalidades contiguas a outra rexión lingüística ou a lei permita o emprego dunha lingua diferente á da Comunidade na que a municipalidade está situada, a aprobación de medidas deste tipo terá que cumprir cuns requisitos de maior complexidade.

⁷⁶ Picardo, Iorenés, valón, etc. COSTAS, Xosé Henrique. *Guía das linguas de Europa*. Ed. Positivas. A Coruña, 2002. p. 93.

⁷⁷ *Décret relatif aux langues régionales endogènes de la Communauté française du 24 décembre 1990.*

falan unha gran cantidade de linguas⁷⁸. Dado o carácter centralizado do país, as rexións teñen un carácter exclusivamente administrativo, carecen dun poder político e lexislativo polo que non poden establecer regulación algunha sobre a materia.

As orixes deste modelo lingüístico remóntanse ao século XVI coa promulgación da ordenanza de Villiers-Cotterêts de 10 de agosto de 1539 que recolle na súa disposición 111 que todas as decisións, procedementos, contratos, testamentos e actos de xustiza, etc. terán que ser emitidos en lingua francesa⁷⁹. Deste xeito, a ordenanza interpretárase como unha elección administrativa entre o francés do rei e a “lingua vulgar” local.

O recoñecemento do francés como a única lingua oficial do Estado mantívose dende ese momento ata os nosos días, plasmándose de maneira inequívoca no artigo segundo da Constitución francesa de 1958 que establece que a lingua da República é o francés. Únicamente o Código da Educación de 1997 recolle a facultade de que as autoridades académicas inclúan estas linguas na ensinanza pero sempre con carácter optativo, en ningún caso como materia troncal. No resto de ámbitos o seu emprego está excluído, incluíndo a administración e a xustiza, o cal se ampara en diferentes textos lexislativos que en definitiva restrinxen o emprego de calquera outra lingua que non sexa o francés⁸⁰, que se define no artigo primeiro da Lei Toubon⁸¹ coma elemento fundamental da personalidade e do patrimonio de Francia e lingua da ensinanza, do traballo, dos intercambios e dos servizos públicos.

Mentres que as rexións da Francia metropolitana teñen un carácter eminentemente administrativo, os dominios e territorios de ultramar contan cun réxime especial establecido na Constitución que lles outorga unha maior autonomía e que lles permite aprobar normas en determinadas materias. Neste sentido, no ano 1980 o Consello de Goberno da Polinesia francesa aprobou a decisión nº2036⁸² pola que se recoñecía á lingua tahitiana a calidade de lingua oficial do territorio da Polinesia francesa pero esta foi inmediatamente revocada polo Consello de Estado francés, ditaminando que conforme a o establecido no artigo 2 da Constitución, o francés é a única lingua oficial nese territorio e, polo tanto, a única que pode ser empregada pola administración e polos particulares que se relacionen con ela. Pese ao anterior, e de facto, o tahitiano posúe un recoñecemento case xurídico.

En definitiva, existe unha ideoloxía política moi ancorada que parte da idea de que a nación francesa se manifesta por medio do francés e que a unidade da nación está ameazada polo recoñecemento das linguas e dialectos rexionais. Pese a iso, nos últimos anos as mesmas pasaron a ter un mínimo de recoñecemento, o cal se plasmou no artigo 75-1 da Constitución francesa, adoptado polo Congreso de 21 de xullo de 2008, e que estableceu que as linguas rexionais francesas pertencen ó patrimonio de Francia⁸³.

⁷⁸ Francia conta no seu territorio continental cun total de 11 linguas autóctonas (COSTAS, X. Henrique. Op. cit. p. 88) ás que hai que sumar as linguas que se falan nos territorios de ultramar.

⁷⁹ *Ordonnance de Villiers-Cotterêts* (10 août 1539). « *Nous voulons donc que dorénavant tous arrêts, et ensemble toutes autres procédures, soient de nos cours souveraines ou autres subalternes et inférieures, soient des registres, enquêtes, contrats, testaments et autres quelconques actes et exploits de justice ou qui en dépendent, soient prononcés, enregistrés et délivrés aux parties en langage maternel français et non autrement* »

⁸⁰ *Proposition de Loi n°3008 relative au développement des langues et cultures régionales du 7 décembre 2010*

⁸¹ *Loi du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française.*

⁸² *Décision no 2036 du 28 novembre 1980 donnant à la langue tahitienne qualité de langue officielle du territoire de la Polynésie française.*

⁸³ Modificación que contou coa férrea oposición de institucións como a Academia francesa, que entendeu que atentaba contra a identidade nacional. EL PAÍS. “*Las lenguas regionales atentan contra la identidad nacional*”. Publicado o 16/06/2008. Consultado o 10/05/2019. Fonte: https://elpais.com/cultura/2008/06/16/actualidad/1213567210_850215.html.

A raíz desa modificación constitucional, no ano 2010 presentouse unha proposición de lei relativa ao desenvolvemento das linguas e culturas rexionais na que se deixou constancia de que ata o momento non existe ningún marco lexislativo que regulase o emprego das linguas rexionais. Pese a que o único que a proposición de lei pretendía era a elaboración dunha verdadeira política de apoio e protección das devanditas linguas co obxecto de salvagardar ese patrimonio común, sen chegar en ningún caso a outorgar dereitos particulares a grupos en concreto, foi rexeitada.

Dende entón, outras proposicións de lei foron presentadas nese sentido, destacando unha para a promoción das linguas rexionais presentada en 2016⁸⁴ e que, a grandes trazos, reconece o ensino das linguas rexionais como materia optativa dentro do horario normal de ensinanza e que as mesmas se poidan empregar tamén como linguas vehiculares da ensinanza xunto co francés, permite ás rexións que así o queiran a tradución ás linguas rexionais dos carteis e sinais dos edificios públicos e infraestruturas e os medios de comunicación institucional e amplía as vantaxes reservadas ás publicacións de prensa e web en lingua francesa tamén a aquelas que se realicen en linguas rexionais. Esta proposición foi aprobada por maioría na Asemblea Nacional e aínda que está pendente de tramitación no Senado, trátase dun grande avance tendo en conta a difícil relación que historicamente se constata entre o Estado francés e as linguas rexionais.

C) Suecia: (Estado plurilingüe territorial ou rexional legalmente perfecto *de iure*)

Suecia constitúese nun Estado sen lingua oficial *de iure* ata o ano 2009, aínda que *de facto* o sueco ostentaba esa categoría. As únicas disposicións relativas ás linguas que podemos atopar nas catro leis fundamentais que compoñen a Constitución sueca atópanse no chamado Instrumento de Goberno (*Regeringsformen*) de 1974 que menciona sucintamente o principio de non discriminación das persoas en función da súa lingua e tamén o dereito do pobo sami e o resto de minorías a preservar e a desenvolver a súa vida social e cultural e, polo tanto, a súa lingua.

No ano 2009, o parlamento sueco adoptou a Lei 2009:600 da Linguaxe (*Språklag* (2009:600) mediante a cal se regula por primeira vez a posición tanto da lingua sueca como do resto de linguas minoritarias faladas dentro do Estado. Neste sentido, determínase que o sueco é o idioma principal de Suecia, sendo cualificado coma o idioma común de toda a sociedade e regulándose o seu emprego nas actividades públicas. Aínda que non se faga referencia de xeito directo ao carácter oficial desta lingua, na práctica o articulado da lei estaría a outorgarlle esta categoría. Xunto co sueco, a lei reconece tamén o resto de linguas minoritarias do país (o finlandés, o yiddish, o meänkieli, o chib romano e o sami) e obriga ás administracións correspondentes a protexer e a promover o seu emprego. Das cinco linguas recoñecidas, unicamente tres se poden considerar como vernáculos suecos (finlandés, sami e meänkieli) mentres que o chib romano é lingua de comunicación da comunidade romaní e o yiddish da comunidade xudía.

Se ben a chamada Lei da Linguaxe de 2009 outorga un recoñecemento legal ás linguas minoritarias suecas, fai remisión a outros textos legais para a determinación dos dereitos concretos que asisten ás minorías falantes das mesmas. Así, a Lei 2009:724 sobre minorías nacionais e linguas minoritarias vai a ser que se encargue desta tarefa.

Conforme ao establecido nesta última lei, van a crearse tres áreas administrativas (*förvaltningsområdena*) en función das linguas vernáculos empregadas nelas⁸⁵ e ás que se poderán incluír os municipios que así o soliciten, de tal xeito que todas as autoridades de xestión que se inscriban dentro dunha determinada área van a recoñecer a oficialidade da lingua minoritaria falada nela e,

⁸⁴ *Proposition de loi relative à la promotion des langues régionales* de 7 de outubro de 2016.

⁸⁵ Área administrativa finlandesa, área administrativa sami e área administrativa meänkieli.

polo tanto, os devanditos idiomas van a ter dentro das mesmas todos os dereitos aparelados a tal consideración (emprego nas comunicacións entre os cidadáns e os poderes públicos, ante os tribunais, como lingua vehicular na escola, etc.). Ademais diso, a lei tamén permite aos cidadáns a posibilidade de comunicarse na súa lingua ante outros órganos administrativos externos ás áreas mencionadas, sempre e cando sexa posible contar con persoal que domine o idioma e para iso habilitaranse os mecanismos necesarios que permitan o acceso á función pública de individuos que teñan coñecementos de ditos idiomas.

Polo exposto, trala aprobación de sendas leis no ano 2009, Suecia constitúese nun Estado plurilingüe territorial ou rexional legalmente perfecto no que o sueco ostenta a condición de lingua oficial a nivel estatal e o resto de linguas rexionais teñen a consideración de cooficiais nas respectivas áreas administrativas, establecéndose tamén un recoñecemento legal daquelas empregadas por outras minorías asentadas no país.

4.5 - Oceanía

A) Nova Zelandia (Estado plurilingüe estatal igualitario legalmente perfecto *de iure*)

Nova Zelandia constitúese nun Estado plurilingüe estatal igualitario legalmente perfecto que outorga idéntico recoñecemento ao inglés e ao maorí en todo o seu territorio⁸⁶. Esta situación é relativamente recente pois durante o período de colonización das illas de Nova Celandia por parte dos británicos e ata a década dos 70, o inglés impúxose a toda a poboación, á que se instruía unicamente nesa lingua para acelerar a asimilación cultural dos xoves maorís á cultura europea⁸⁷ e prohibindo expresamente o emprego do maorí na escola⁸⁸.

A situación cambiou considerablemente na década dos anos 70 cando as reivindicacións de grupos maorís relativas á promoción do uso da súa lingua comezaron a ser escoitadas. Así, durante eses anos comezaron a crearse escolas nas que o maorí se comeza a ensinar aos máis pequenos dende unha idade moi temperá e pouco despois a Lei sobre o Tratado de Waitangi de 1975 outórgalle por primeira vez certo recoñecemento legal ao maorí ao permitirse o seu emprego en sede xudicial (art. 4) pero sempre acompañados de tradutor, o cal non se prevé para a situación inversa e que na práctica supón unha discriminación respecto aos falantes de lingua inglesa.

O pleno recoñecemento xurídico do maorí vaise a producir coa promulgación da Lei sobre a lingua maorí de 1987, que determinará a súa cooficialidade co inglés e para todo o territorio do país no seu artigo 3. O texto desta norma non introduce grandes novidades respecto ao establecido na Lei de 1975 xa que en canto ao réxime xurídico da lingua unicamente regula o dereito de falar maorí en sede xudicial. Porén, por medio dela vaise crear a Comisión da Lingua Maorí, que dende ese momento e ata a actualidade vai a encargarse, entre outras moitas medidas, da posta en marcha de políticas e procedementos que doten de contido a cooficialidade recollida no artigo 3.

Grazas ao traballo da Comisión pouco a pouco foron xurdindo programas transmitidos en maorí nos medios de comunicación, estableceuse esta lingua como vehicular nalgunhas titulacións universitarias, apoiouse a creación dentro de cada comunidade de programas de planificación da lingua en función das súas

⁸⁶ Sen tomar en consideración as illas polinesias que se constitúen en estados libres asociados de Nova Zelandia, nos cales se falan outras linguas polinesias que, xeralmente, teñen recoñecemento oficial dentro deles: o niuano en Niue, o tokelauano en Tokelau, o pukapuka e o rarotongano nas Illas Cook, etc.

⁸⁷ *Education Ordinance Act* de 1847

⁸⁸ Mediante a *Native School Act* de 1858.

circunstancias particulares, etc. Como resultado de todas estas medidas, dende os anos 90 púidose constatar un aumento do número de falantes desta lingua⁸⁹.

A pesar dos grandes avances producidos nas últimas tres décadas, aínda queda moito camiño por andar para lograr a plena igualdade entre as dúas linguas oficiais. Na actualidade o inglés segue sendo a lingua empregada practicamente en exclusividade pola administración, tanto a nivel interno como nas súas comunicacións cos cidadáns, así como aquela na que se transmiten os discursos oficiais por ser o idioma comprendido pola maioría da poboación. Ademais, a pesar do recoñecemento da oficialidade do maorí na Lei de 1987, aínda se manteñen disposicións noutros textos legais que manteñen as desigualdades a favor do inglés⁹⁰.

B) Papúa Nova Guinea (Estado plurilingüe estatal igualitario legalmente imperfecto *de iure*)

Estímase que a poboación de Papúa Nova Guinea se achega na actualidade aos 7 millóns de habitantes⁹¹, unha cifra moi pequena que contrasta co feito de que este país posúe dentro das súas fronteiras o maior número de linguas indíxenas a nivel global, estimándose as mesmas nunhas 840.

As linguas papúes son, xunto coas linguas indíxenas sudamericanas, o grupo de linguas menos coñecido de todos e aínda na actualidade non se saben dalgunhas delas máis que pequenas listas de palabras. Tendo en conta a enorme fragmentación lingüística que existe nopaís, o multilingüismo da poboación é un fenómeno natural alí de xeito que moitas comunidades, sobre todo as máis pequenas, son mais proclives ao biligüismo.

Aínda que a lingua máis amplamente falada do país era o tok pisin, unha lingua crioula derivada do inglés, tradicionalmente o inglés estándar foi a única lingua empregada tanto no goberno coma no sistema educativo do Estado mentres permaneceu baixo o dominio de Australia. Durante eses anos o goberno colonial mantivo no país un sistema administrativo de carácter centralizado que dependía directamente de Australia.

O país acadou a súa independencia no ano 1975 e aprobouse unha Constitución que non recolle no seu articulado a oficialidade de ningún idioma. As únicas referencias que o texto fai á cuestión lingüística son moi sucintas, atopando entre as mesmas i) a vontade de que todas as persoas e organismos de goberno deberán de intentar alcanzar a plena alfabetización en inglés, tok pisin ou hiri motu, co cal se fai por primeira vez referencia nun texto de carácter oficial á promoción de outras linguas diferentes ao inglés, ii) a creación de estruturas políticas descentralizadas que permitan unha maior participación dos diferentes pobos que integran o país, iii) o respecto ás diferentes identidades culturais e étnicas e as súas linguas, iv) o outorgamento de información ás persoas detidas ou acusadas de cometer un delito nunha lingua comprensible para eles e a asistencia de intérprete durante o xuízo de ser necesario e a cargo da administración e a necesidade de coñecer algún dos idiomas do país para conseguir un certificado de naturalización⁹².

⁸⁹ SENFT, Gunter. *Endangered Austronesian and Australian Aboriginal Languages*. Pacific Linguistics. Canberra, 2010. pp. 185-192.

⁹⁰ Por exemplo a Lei sobre a cidadanía de 1977 esixe un coñecemento suficiente de lingua inglesa para poder obter a nacionalidade do país pero non menciona sequera á lingua maorí nin se reformou unha vez se oficializou esta lingua.

⁹¹ CIA World Factbook: *Papua New Guinea*. Consultado o 11 de xuño de 2019.

⁹² Artigos 2.2, 5.3, 37.4, 67 e 68 da Constitución do Estado Independente de Papúa Nova Guinea.

Aínda que non se recolle no texto constitucional, a normativa de desenvolvemento recoñeceu como idiomas oficiais do país o inglés, o tok pisin e o hiri motu, facendo de Papúa Nova Guinea un Estado plurilingüe estatal igualitario legalmente imperfecto.

Trala independencia do país houbo unha extensa discusión sobre o emprego dos idiomas locais tanto nas relacións coa administración como a nivel educativo; non obstante, as propostas non frutificaron e mantívose o sistema vixente durante os seguintes anos. Pese a iso, a descentralización que se produciu a nivel territorial coa aparición de gobernos provinciais autónomos mantivo vivo o debate e foi preparando o camiño para o recoñecemento de dereitos ás minorías lingüísticas. Porén, os avances máis significativos en materia lingüística ao longo destes anos producíronse sobre todo a nivel educativo.

Coa descentralización progresiva da política lingüística, as diferentes provincias pasaron a adoptar medidas para a protección e promoción das linguas indíxenas, outorgándolles certo recoñecemento legal. A partir dos anos oitenta produciuse un proceso de "adaptación indíxena" a nivel provincial de tal xeito que as linguas vernáculos pasaron en moitos casos a empregarse como vehículo de transmisión de coñecementos académicos básicos, pero fora do sistema de educación formal⁹³. Non será ata os anos noventa cando o sistema educativo formal do país se reestruture dando cabida á ensinanza de linguas vernáculos non só unicamente con fins de alfabetización senón tamén como lingua vehicular á hora de impartir as materias nos primeiros anos da ensinanza.

Na actualidade operan programas de alfabetización en practicamente unha cuarta parte das linguas faladas en Papúa Nova Guinea e os obxectivos que se propoñen a medio e longo prazo van na liña da extensión desta política lingüística a todas as linguas que o desexen, se ben resulta unha tarefa practicamente imposible xa que non se trata unicamente dun proceso de ensinanza dos pequenos e alfabetización dos adultos senón tamén de elaboración de manuais e formación de educadores.

V. Iniciativas a nivel supraestatal para a pervivencia da diversidade lingüística

As iniciativas de carácter supranacional que buscan garantir de maneira expresa os dereitos lingüísticos da poboación e a protección das linguas minoritarias son moi recentes; temporalmente podemos situalas a partir de finais dos anos oitenta.

Con anterioridade a esa data unicamente existían referencias indirectas á cuestión lingüística en numerosos instrumentos internacionais que abordaban outra serie de dereitos ou obrigas. Deste xeito, se ben a Declaración Universal dos Dereitos Humanos de 1948 non menciona en ningún caso a cuestión lingüística, o Pacto Internacional dos Dereitos Cívís e Políticos de 1966 vai a configurar por primeira vez o estatus xurídico internacional das minorías étnicas, relixiosas e lingüísticas recoñecéndolles o dereito, entre outros, a empregar o seu propio idioma⁹⁴.

Dende ese momento, outros instrumentos de carácter internacional elaborados polas Nacións Unidas van a incluír previsións relativas á cuestión lingüística pero de xeito illado, como poden ser o Pacto Internacional de Dereitos

⁹³ LITTERAL, Robert. *Four decades of language policy in Papua New Guinea: The move towards the vernacular*. SIL Electronic Working Papers, 1999-001.

⁹⁴ Artigo 27 do PIDCP de 1966 na súa versión oficial en castelán "*En los Estados en que existan minorías étnicas, religiosas o lingüísticas, no se negará a las personas que pertenezcan a dichas minorías el derecho que les corresponde, en común con los demás miembros de su grupo, a tener su propia vida cultural, a profesar y practicar su propia religión y a emplear su propio idioma.*"

Económicos, Sociais e Culturais de 1966 ou a Convención de Dereitos do Neno de 1989⁹⁵.

A partir do ano 1989 vai a producirse un cambio de paradigma respecto do tratamento da cuestión lingüística nos textos internacionais, destacando sobre todo a maior preeminencia que esta cuestión vai a adquirir dentro das organizacións internacionais de carácter rexional europeas (Consello de Europa e UE).

Se ben as referencias existentes nos primeiros tratados recoñecían esencialmente dereitos negativos, é dicir, dereitos que non implican unha acción específica por parte dos poderes públicos (dereito a empregar o propio idioma, dereito á non discriminación por cuestión de lingua, etc), a partir dese momento a cuestión lingüística, e especialmente a protección da diversidade lingüística, comeza a gañar prominencia ligada á protección dos grupos minoritarios e xorden os primeiros dereitos positivos, que son aqueles que precisan dunha acción específica dos poderes públicos para a súa consecución (dereito a unha educación na lingua materna, adopción de medidas concretas por parte dos gobernos para a protección das linguas en perigo de desaparición, etc.). Este cambio de paradigma supón unha novidade en tanto que a partir dese momento comezan a proliferar textos internacionais que fan referencia á cuestión lingüística con carácter principal e non unicamente en disposicións illadas como sucedía ata o momento.

Así, a nivel internacional xeral, a Convención relativa aos pobos indíxenas de 1989 vai a recoñecer no seu artigo 28, entre outras cuestións, o deber de garantir unha ensinanza na súa lingua materna aos nenos dos pobos indíxenas sempre e cando isto sexa posible ou o deber de adoptar medidas de protección respecto das linguas indíxenas, promovendo o seu desenvolvemento e o seu uso e tamén máis recentemente a Convención sobre a protección e promoción da diversidade das expresións culturais da UNESCO (2005), busca protexer as medidas adoptadas polos diferentes Estados parte en materia de protección e preservación das manifestacións culturais propias, incluíndo as medidas que traten de garantir a presenza dunha determinada lingua nas actividades, bens e servizos culturais⁹⁶. De calquera xeito, na actualidade aínda non existe un tratado internacional de alcance universal que ofrezca protección de maneira específica os dereitos lingüísticos⁹⁷.

Cuestión distinta sucede respecto as organizacións internacionais de carácter rexional, máis especificamente as europeas, que se van a involucrar dun xeito máis activo na materia e que van a xogar un papel fundamental no recoñecemento e protección da diversidade lingüística dentro do continente.

O Consello de Europa vai a ter un papel destacado na preservación e defensa das linguas minoritarias e vai a traballar activamente nesta materia. O texto máis importante adoptado por esta institución na materia vai a ser a Carta Europea das Linguas Minoritarias ou Rexionais de 1992, que persegue a protección de todas as linguas europeas que: i) non teñen carácter oficial en ningún dos territorios dos estados parte, ii) sendo oficiais dalgún dos estados parte, carecen desa condición noutros nos que se falan ou, iii) sendo oficiais dentro dun estado parte, a lingua amosa debilidade.

Este tratado componse de 14 artigos ao longo dos cales desenvolve toda unha serie de medidas de protección e promoción das linguas rexionais e minoritarias, así

⁹⁵ PONS I PARERA, Eva. "Los derechos lingüísticos en el marco internacional y comunitario europeo" en VV.AA. *Estudios sobre el estatuto jurídico de las lenguas en España*. Ed. Atelier. Barcelona, 2006. pp. 66.

⁹⁶ *Ibíd.* p. 84.

⁹⁷ A iniciativa máis importante na materia foi a Declaración Universal de Dereitos Lingüísticos, cuxo texto se pechou na Conferencia Mundial de Dereitos Lingüísticos de Barcelona (1996) pero que non chegou a ser obxecto de aprobación por incluír disposicións en materia de recoñecemento das linguas minoritarias que na actualidade son inaceptables por moitos dos estados.

coma de obrigas para os Estados que ratifiquen o texto nos ámbitos da ensinanza, xustiza, administración e servizos públicos, medios de comunicación, actividades culturais e económicas e intercambios transfronteirizos. Ata o momento 25 estados europeos asinaron e ratificaron a Carta, oito firmárona só pero non a ratificaron e catorce estados máis nin a asinaron nin a ratificaron⁹⁸.

A Unión Europea tamén vai a desenvolver una política activa en defensa da diversidade lingüística e do recoñecemento de dereitos ás linguas rexionais ou minoritarias. Dende os anos 80 e 90 o Parlamento europeo emitiu unha serie de resolucións recomendando aos estados membros que recoñezan e tutelén estas linguas que, pese a carecer de valor xurídico vinculante, teñen un forte valor político e simbólico que contribuíu a crear un estado de opinión no seo da Unión favorable á actuación comunitaria na materia⁹⁹.

Con posterioridade, no Tratado de Maastricht de 1992 incluíronse referencias explícitas á diversidade lingüística e cultural, así como á diversidade nacional e rexional en varios dos seus artigos, que tamén van a estar presentes na Carta dos Dereitos Fundamentais da UE de 2001¹⁰⁰, e finalmente no Tratado da Unión Europea de 2007 que directamente vai a indicar no seu artigo 3 que a Unión respectará a riqueza da súa diversidade cultural e lingüística, velando pola conservación e o desenvolvemento do patrimonio cultural europeo.

Fora do ámbito rexional europeo non existen iniciativas comparables ás adoptadas tanto polo Consello de Europa como pola UE en materia de protección da diversidade lingüística e cultural, manténdose estas cuestións unicamente dentro da esfera interna de actuación do Estado. As escasas disposicións que fan mención a estes aspectos nos tratados elaborados por organizacións internacionais de carácter rexional recollen só dereitos de carácter negativo¹⁰¹. Existen movementos dentro do Mercosur, organización integrada por Arxentina, Brasil, Uruguai, Paraguai e Venezuela, que propugnan a adopción de políticas específicas no seo da organización relativas aos pobos indíxenas e ás súas linguas, pero ata o momento non chegaron a prosperar¹⁰².

En calquera caso, cada vez son máis os instrumentos internacionais que regulan de xeito directo ou indirecto esta materia e todo parece indicar que esta tendencia se vai a manter nos vindeiros anos. Porén, a aplicabilidade destes textos depende da firma e posterior ratificación por parte dos Estados que, en moitos casos, se mostran reticentes a recoñecer este tipo de proposicións ou incluso se negan a facelo. O que non se pode negar é que esta maior sensibilidade por parte das organizacións internacionais cara a protección da diversidade lingüística inflúe cada vez máis nas políticas internas que os Estados adoptan na materia, non sen excepcións, afastándose de posicións decimonónicas tendentes ao establecemento dunha única lingua nacional e amosándose máis aperturistas en materia de recoñecemento de dereitos ás linguas minoritarias ou incluso a súa oficialización.

⁹⁸ Na actualidade a Carta foi ratificada por Alemaña, Armenia, Austria, Bosnia-Herzegovina, Chipre, Croacia, Dinamarca, España, Finlandia, Hungría, Liechtenstein, Luxemburgo, Montenegro, Noruega, Países Baixos, Polonia, Eslovaquia, República Checa, Romanía, Reino Unido, Serbia, Eslovenia, Suecia, Suíza e Ucraína; os Estados que unicamente a asinaron e nos que, polo tanto, non se atopa en vigor son Acerbaixán, Rusia, Francia, Islandia, Italia, Macedonia do Norte, Malta e Moldavia.

⁹⁹ PONS I PARERA, Eva. *Op. cit.* p. 94

¹⁰⁰ A cal eleva a diversidade lingüística á categoría de principio reitor da actuación das institucións e os órganos da UE, así coma dos órganos estatais cando aplican o dereito da Unión.

¹⁰¹ Como por exemplo a Convención Americana sobre Dereitos Humanos de 1978, elaborada pola Organización de Estados Americanos, que recolle a prohibición de toda discriminación en base (entre outros) a motivos lingüísticos á hora de aplicar as súas disposicións (artigo 1).

¹⁰² VALENZUELA FERNÁNDEZ, Rodrigo. *Pueblos indígenas y Mercosur*. Santiago de Chile, 2000. Fonte: http://www.mapuche.info/mapuint/Indigenas_Mercosur.html#_ftn1

VI. Conclusións

1. Os cálculos máis recentes indican que no mundo se falan actualmente entre 6000 e 7000 idiomas pero a situación duns e doutros dista moito de ser equilibrada. En moitos territorios convive máis dunha lingua e, se ben en ocasións existen situacións de contacto entre elas, como regra xeral o conflito lingüístico predomina, de tal xeito que a lingua dominante paulatinamente se impón e despraza a lingua dominada, creando unha situación de tensión nos falantes desta última.

2. Que unha lingua se sitúe nun plano de superioridade ou de inferioridade respecto a outra está motivado por factores de índole social, cultural, demográfico, económico ou político, pero sobre todo estes últimos tiveron unha influencia transcendental na configuración do mapa lingüístico dos últimos séculos. Así, cando o plurilingüismo carece de recoñecemento oficial ou as medidas adoptadas para garantir a igualdade entre as linguas involucradas son insuficientes, a lingua maioritaria ou maiorizada rematará por impoñerse.

3. Determinamos catro rangos nos que se pode clasificar unha lingua en función da posición que os poderes públicos poden adoptar para con ela: lingua oficial, lingua con recoñecemento legal, lingua sen recoñecemento legal ou lingua perseguida. Se ben dentro dunha comunidade política os tres últimos rangos poden existir ou non, en todas elas vai a haber sempre e sen excepción un ou varios idiomas oficiais, establecidos *de iure* ou *de facto*, e que poden coincidir cunha das linguas vernáculos do seu territorio, con varias delas, con todas ou incluso con ningunha.

4. Situándonos na óptica da oficialidade, en función da relación que se estableza entre a lingua ou linguas vernáculos e os Estados, consideramos que se pode clasificar a estes últimos en monolingües (reais ou irrealis) ou plurilingües (estatal igualitario, estatal territorial ou territorial / rexional). Esta clasificación permite sistematizar a situación a nivel global pero é importante non esquecer que no conxunto dos Estados podemos atopar practicamente todas as posibilidades lóxicas ao respecto do recoñecemento dunha ou máis linguas coma oficiais, tanto a nivel estatal como a nivel rexional ou local.

5. A tendencia manifesta que os Estados son cada vez máis sensíbeis no relativo á progresiva diminución da diversidade lingüística e a planificación lingüística dende o respecto á diversidade estase a estender a pesares de que aínda existen casos nos que sucede todo o contrario. Tamén a nivel internacional, cada vez son máis os organismos e institucións que se sitúan a favor da diversidade lingüística e do recoñecemento de dereitos aos falantes de todas as linguas, destacando sobre todo a labor que as organizacións internacionais europeas están a realizar sobre a materia. Con todo, e aínda que o panorama é bastante esperanzador, non podemos esquecer que existen notables excepcións a esta regra habendo estados nos que a tendencia é precisamente a inversa.

6. Non podemos esquecer que as linguas conforman a cultura, a mentalidade, o pensamento e a identidade dos seus falantes e a súa progresiva substitución ou desaparición descompón comunidades enteiras, converténdose en moitas ocasións en fonte de conflito. A xestión correcta e eficaz da pluralidade lingüística por parte dos poderes públicos non só a temos que analizar dende un punto de vista de perda de riqueza cultural senón tamén coma unha ferramenta de carácter pacificador no seo das comunidades que integran o Estado.

Bibliografía

BBC. *¿Por qué tenemos que salvar a las lenguas en peligro de extinción?* 19 de xuño de 2014. Consultado o 10 de xuño de 2019. Fonte: https://www.bbc.com/mundo/noticias/2014/06/140613_cultura_lenguas_muertas_mz

- BASTARDAS, Albert; BOIX, Emili. *¿Un Estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística*. Ediciones Octaedro. Barcelona, 1994.
- BENOIT-ROHMER, Florence. *Les langues officieuses de la France en Revue Française de Droit Constitutionnel*. 2001/1 (n145) pp. 3-29. Fonte: <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-droit-constitutionnel-2001-1-page-3.htm#>
- CERQUIGLINI, Bernard. *Les langues de la France*. Rapport au Ministre de l'Education Nationale, de la Recherche et de la Technologie, et à la Ministre de la Culture et de la Communication. Avril 1999
- COTANO, Ángela. *Les llengües minoritzades d'Europa*. Ed. Eliseu Climent. Valencia, 2000.
- COSTAS, Xosé Henrique. *Guía das linguas de Europa*. Ed. Positivas. A Coruña, 2002.
- CRYSTAL, David. *English as a global language*. Cambridge University Press. Cambridge, 1997.
- EBERHARD, David M., SIMONS, Gary F., E FENNING, Charles D. (eds.). *Ethnologue: Languages of the World*. 22ª Edición. SIL International. Dallas, 2019. Fonte: <http://www.ethnologue.com>.
- ELAN (*École et langues nationales en Afrique*). *Senegal*. Consultado o 10 de xuño de 2019. Fonte: <http://www.elan-afrique.org/quelles-actions-menees-page/senegal>
- EL PAÍS. "Las lenguas regionales atentan contra la identidad nacional". Publicado o 16/06/2008. Consultado o 10/05/2019. Fonte: https://elpais.com/cultura/2008/06/16/actualidad/1213567210_850215.html
- EL PAÍS. *El portugués se convierte en el "tercer idioma oficial" de Guinea Ecuatorial a pocos días de la cumbre de la CPLP*. Publicado o 21/07/2010. Fonte: <https://www.europapress.es/epsocial/noticia-portugues-convierte-tercer-idioma-oficial-guinea-ecuatorial-pocos-dias-cumbre-cplp-20100721152101.html>
- ERIKSEN, Thomas. *Linguistic Hegemony and Minority Resistance* en Journal of Peace Research, vol. 29, núm. 3. 1992. pp. 313-332.
- FANDIÑO PARRA, Yamith José; BERMÚDEZ JIMÉNEZ, Jenny Raquel. *Planificación y política lingüística en Colombia desde el plurilingüismo*. En Defensa de las Humanidades, Revista de la Universidad de la Salle, n°. 69, Bogotá, 2016. pp. 137-155.
- GONZÁLEZ NÚÑEZ, Gabriel; MEYLAERTS, Reine. *Translation and Public Policy: Interdisciplinary Perspectives and Case Studies*. Ed. Routledge. New York, 2017.
- HAMEL, Rainer Enrique. "Conflictos entre lenguas y derechos lingüísticos: perspectivas de análisis sociolingüístico" en *Revista Alteridades*. Universidad Autónoma Metropolitana. México, 1995. pp. 79-88
- LECLERC, Jacques. *La politique linguistique israélienne en L'aménagement linguistique dans le monde*. CEFAN, Université Laval. Quebec, 2018. Consultado o 10 de xuño de 2019. Fonte: <http://www.axl.cefan.ulaval.ca/asie/israel-3pol-Ing.htm>
- LITTERAL, Robert. *Four decades of language policy in Papua New Guinea: The move towards the vernacular*. SIL Electronic Working Papers 1999-001
- MARTI, Félix; AMORRORTU, Estibaliz; BARREÑA, Andoni; URANGA, Belen; JUNYENT, Carme; IDIAZABAL, Itziar; JUARISTA, Patxi; ORTEGA, Paul. *Palabras y mundos. Informe sobre las lenguas del mundo*. Icaria Editorial. Barcelona, 2006.
- MCARTHUR, Tom. *The English Languages*. Cambridge University Press. Cambridge, 1998.
- MISIONES ONLINE. *El Guaraní ya es el segundo idioma oficial de Corrientes*. 22 de novembro de 2004. Consultado o 5 de xuño de 2019. Fonte:

- <https://misionesonline.net/2004/11/22/el-guarani-ya-es-el-segundo-idioma-oficial-de-corrientes/>
- MUY INTERESANTE. *¿Cuántos idiomas se hablan en el mundo?* Consultado o 15/05/2019. Fonte: <https://www.muyinteresante.es/cultura/arte-cultura/articulo/icuantos-idiomas-se-hablan-en-el-mundo>
- NACIONES UNIDAS. *La situación de los pueblos indígenas del mundo*. Departamento de Información Pública. 2010.
- PEREIRA MENAUT, Antonio Carlos. *Política, Estado y Derecho*. Ed. Cóllex. Madrid 2008.
- PONS I PARERA, Eva. "Los derechos lingüísticos en el marco internacional y comunitario europeo" en VV.AA. *Estudios sobre el estatuto jurídico de las lenguas en España*. Ed. Atelier. Barcelona 2006 pp. 65-104
- PUCHTA, Herbert; STRANKS, Jeff. *English in Mind*. Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
- RAMSEY, Robert. *The languages of China*. Princeton University Press. Princeton 1987.
- RICENTO, Thomas. *Historical and Theoretical Perspectives in Language Policy and Planning*. Journal of Sociolinguistics 4(2):196 – 213. 2000.
- ROJAVA AZADI. *Masacres y opresión de los kurdos en la Turquía del siglo XX*. Publicado o 23/04/2018. Fonte: <https://rojvaazadimadrid.org/masacres-y-opresion-de-los-kurdos-en-la-turquia-del-siglo-xx/>
- SENFT, Gunter. *Endangered Austronesian and Australian Aboriginal Languages*. Pacific Linguistics. Canberra, 2010. pp. 185-192.
- SIMEONE-SENELLE, Marie-Claude. *Les langues en Erythrée*. Chroniques yéménites. 2000. Consultado o 14/06/2019. Fonte: <https://journals.openedition.org/cy/39#quotation>
- TOVAR LLORENTE, Antonio. *Universidad y educación de masas (ensayo sobre el porvenir de España)*, Ariel. Barcelona, 1968.
- UNESCO (Instituto de Estadística). *Tasa de alfabetización, total de adultos (% de personas de 15 años o más)*. Consultado o 10/06/2019. Fonte: <https://datos.bancomundial.org/indicador/SE.ADT.LITR.ZS?locations=SN>
- VALENZUELA FERNÁNDEZ, Rodrigo. *Pueblos indígenas y Mercosur*. Santiago de Chile, 2000. Fonte: http://www.mapuche.info/mapuint/Indigenas_Mercosur.html#_ftn1
- WELSH LANGUAGE COMMISSIONER. *Official status of the Welsh language*. Consultado o 10/06/2019. Fonte: <http://www.comisiynyddygyymraeg.cymru/English/Commissioner/Pages/Official-status-of-the-Welsh-language-.aspx>

Normas citadas

- Carta Europea das Linguas Rexionais ou Minoritarias de 1992 (Consello de Europa)
- Constitución da India de 1950. Fonte: <https://www.india.gov.in/my-government/constitution-india>
- Constitución da Nación Arxentina de 1853. Fonte: <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/0-4999/804/norma.htm>
- Constitución da República do Senegal de 2001. Fonte: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/cafrad/unpan002912.pdf>
- Constitución da República Francesa de 1958. Fonte: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur>

- Constitución da República Popular de China de 1982. Fonte: <http://politica-china.org/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=507>
- Constitución de Bélxica de 1831. Fonte: http://www.senate.be/doc/const_fr.html
- Constitución de Eritrea de 1997. Fonte: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/cafrad/unpan004654.pdf>
- Constitución do Estado Independente de Papúa Nova Guinea de 1975. Fonte: <http://www.parliament.gov.pg/constitution-of-the-independent-state-of-papua-new-guinea>
- Constitución Federal da Confederación suíza de 1999. Fonte: <https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19995395/index.html>
- Constitución Nacional da República do Paraguai de 1992. Fonte: <https://www.diputados.gov.py/ww5/index.php/legislacion/constitucion-nacional>
- Convención Americana sobre Dereitos Humanos (Pacto de San José). Gaceta Oficial No. 9460 do 11 de febreiro de 1978
- Décision no 2036 du 28 novembre 1980 donnant à la langue tahitienne qualité de langue officielle du territoire de la Polynésie française* (Francia)
- Decreto de 28 de julio de 1940 estableciendo el uso exclusivo del español en los servicios públicos* (Gobernación civil de Barcelona)
- Decreto presidencial n°71566 de 1971 (Senegal)
- Lei 2009:200 da Linguaxe. *Språklag* (2009:600) (Suecia)
- Lei 2009:724 sobre minorías nacionais e linguas minoritarias. *Lagen (2009:724) om nationella minoriteterna och minoritetsspråk* (Suecia)
- Lei fundamental do Estado-nación xudío de 2018 (Israel)
- Lei n°19 sobre as linguas oficiais. *Languages Official Act, n°19. 1963.* (India).
- Lei sobre a autonomía das rexións étnicas de 1984 (China)
- Lei sobre a lingua maorí de 1987 (Nova Celandia)
- Lei sobre o Tratado de Waitangi de 1975 (Nova Celandia)
- Ley 1/1998, de 23 de marzo, de uso y promoción del bable/asturiano* (Asturias. España)
- Ley de Educación Nacional n° 26.206 de 14 de diciembre de 2006* (Arxentina) Fonte: <https://www.argentina.gob.ar/validez-nacional-de-titulos/ley-de-educacion-nacional-ndeg-26206>
- Ley Federal de Educación n° 24.195 de abril de 1993* (Arxentina)
- Ley provincial n°5598 de 2004* (Corrientes. Arxentina)
- Ley sobre Política Indígena y apoyo a las Comunidades Aborígenes n° 23.302 de 30 de septiembre de 1985* (Arxentina) Fonte: <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/20000-24999/23790/textact.htm>
- Loi Coremans-De Vriend du 18 avril 1898* (Bélxica)
- Loi du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française* (Francia)
- Orde sobre o dereito e a administración n°1 5708-1948 (Israel)
- Ordonnance de Villers-Cotterêts* de 10 de agosto de 1539. (Francia)
- Pacto Internacional dos Dereitos Cívís e Políticos de 1966 (ONU)
- Proposition de Loi n°3008 relative au développement des langues et cultures régionales* du 7 décembre 2010 (Francia)
- Proposition de loi relative à la promotion des langues régionales adoptée le 31 janvier 2017* (Francia)